

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Jelena Škalac

Sintaktostilistički pristup pripovijetkama Rikarda Jorgovanića
(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2015.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Jelena Škalac

Matični broj:

17857

Sintaktostilistički pristup pripovijetkama Rikarda Jorgovanića

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentorica: dr. sc. Diana Stolac, redovita profesorica

Rijeka, 2. lipnja 2015.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Metodologija rada	3
3. Sintaktostilistika – teorijski pristup	5
4. Rikard Jorgovanić	7
4.1. Jorgovanićeve fantastične pripovijetke.....	10
5. Prostor u pripovijetkama.....	12
5.1. Stvarni prostor u pripovijetkama	14
5.2. Nestvarni prostor u pripovijetkama	22
5.3. Fantastični inventar kao obilježje fantastičnoga prostora.....	31
6. Vremenski aspekt pripovijedaka.....	33
7. Opis žene u pripovijetkama.....	35
8. Zaključak.....	46
Izvori	48
Literatura.....	48
Sažetak	50
Summary	51

1. Uvod

Tema ovoga diplomskog rada jest sintaktostilistička analiza pripovijedaka Rikarda Jorgovanića koje su fantastične ili imaju elemente fantastičnoga. Rad je podijeljen na dvije veće cjeline: prva se sastoji od teorijskoga dijela o sintaktostilistici i Rikardu Jorgovaniću te njegovim pripovijetkama, dok drugu čini sintaktostilistička analiza pripovijedaka.

U prvome dijelu istaknut ćemo osnovne teorijske postavke, odnosno detaljnije ćemo govoriti o sintaktostilistici kao dijelu lingvostilistike. Također, bit će riječi o važnijim trenucima iz života Rikarda Jorgovanića te ćemo ovdje uključiti i jedno potpoglavlje, koje će činiti poveznicu sa sintaktostilističkom analizom pripovijedaka. U njemu ćemo se osvrnuti na fantastične pripovijetke analizirane u radu i njihova osnovna obilježja.

Sintaktostilistička analiza bit će podijeljena na tri dijela: opis prostora i vremena te opis žene. Posebno poglavlje činit će teorijske odrednice o prostoru, a potom ćemo u potpoglavljima razraditi zasebno stvarni, a nakon toga i nestvarni prostor u svakoj pripovijetki.

U opisima prostora osvrnut ćemo se ponajprije na priložne oznake mjesta te na druge načine kojima je moguće izreći prostorni odnosi kao što su mjesne surečenice. Također, naglasak će biti stavljen i na vremensku dimenziju jer je ona neodvojiva od prostora, a njome će se Jorgovanić koristiti kako bi čitatelja uvjerio u realističnost. Vremenski će se aspekt promatrati kroz upotrebu priložnih oznaka vremena te vremenskih surečenica.

Osim toga promotrit ćemo i opise vanjskoga te unutarnjega prostora u kojima će naglasak biti na ostvarivanju atributa te predikata kako bismo ih mogli usporediti s onime što se ostvaruje u nestvarnome prostoru u istim sintaktičkim kategorijama.

U analizu ćemo svakako uključiti i fantastični inventar koji će biti dodatni pokazatelj da je riječ o fantastičnim pripovijetkama te ćemo pokušati prikazati

kojim se jezičnim i stilskim sredstvima Jorgovanić koristi kako bi pridonio fantastici u svojim pripovijetkama. U poglavlju o opisu žena naglasak će biti na atributima, glagolskim predikatima te mogućnosti sintaktičke sinonimije, dok će u analizu ući i atributne rečenice.

Na kraju rada sve ćemo objediniti u jednom poglavlju te u zaključku istaknuti najvažnije sintaktostilističke karakteristike i pojave u pripovijetkama Rikarda Jorgovanića.

2. Metodologija rada

U pisanju ovoga rada korištena je različita literatura. S obzirom na to da je rad spoj književnosti i jezika, na početku smo se koristili studijama koje ističu književnopovijesne podatke o Rikardu Jorgovaniću pa su tako najzastupljeniji Miroslav Šicel sa studijom *Rikard Jorgovanić* te Jagna Pogačnik, koja je i analizirala fantastične pripovijetke autora u članku *Fantastična proza Rikarda Jorgovanića*.

Teorijski dio o sintaktostilistici prikazali smo različitim studijama, a najvažnije su *Stilistika* Marine Katnić Bakaršić te *Osnove lingvističke stilistike* Antice Antoš. Ovdje možemo istaknuti i Krunoslava Pranjića i njegov rad *Stil i stilistika*, a važni su i drugi članci koji se bave sintaktostilističkom analizom pojedinih djela te su oni korišteni uglavnom kao smjernica za proučavanje pojedine sintaktičke kategorije u konkretnim pripovijetkama.

Sama se analiza temeljila na spomenutim teorijskim djelima, a uz njih uključen je i *Rječnik stilskih figura* Krešimira Bagića kao izvor za različite stilske figure koje se ostvaruju u pripovijetkama prije svega na razini sintakse.

U radu se polazi od određenih pretpostavaka vezanih za stvarni i nestvarni prostor te opis žene. Pretpostavke su povezane s pojedinim sintaktičkim kategorijama koje se ostvaruju u spomenutim kategorijama opisa prostora i opisa žena. Tako najprije polazimo od pretpostavke da će se stvarni i nestvarni prostor razlikovati u upotrebi priložnih oznaka mjesta: u stvarnome će prostoru one biti konkretnije, realističnije nego u nestvarnome, gdje će se, s obzirom na to da je riječ o snovima, ostvariti kao neodređene.

Također, pretpostavljamo da će se atributima u nestvarnome prostoru ostvariti više auditivnih i vizualnih asocijacija, dok će atributi u stvarnome prostoru težiti prikazivanju socijalnoga stanja ili pak služiti detaljnijem opisu prostora kako bi se postigla određenost i realističnost prostora. Navedeno

proizlazi iz činjenice da su Jorgovanićeve pripovijetke na prvi pogled realistične, no s druge su strane, zbog prisutnosti elemenata sna i maštanja, fantastične.

Što se tiče opisa žene pretpostavljamo da će one biti slično prikazane u svim pripovijetkama s obzirom na to da su posljedica junakovih maštanja i sna, a u njihovu će se opisu biti moguća velika pojava sintaktičke sinonimije. Veliku ulogu će u njihovom opisu imati atributi ali i predikati, a obje će sintaktičke kategorije imati sličnu funkciju.

3. Sintaktostilistika – teorijski pristup

Sintaktostilistika, kao još uvijek nova disciplina u području bavljenja jezikom i tekstom, dio je lingvističke stilistike ili lingvostilistike, koja pak predstavlja jedan dio stilistike. S obzirom na to da postoji takva podjela potrebno je najprije definirati stilistiku, a ona se odnosi na „*ars inveniendi* (umijeće iznalaženja) izražajnih sredstava i stilističkih postupaka u individualnom stilu“ (Pranjić 1998: 194).

Kao i u svakoj disciplini i u stilistici je važno naglasiti da će postojati osnovna jedinica, koju ovdje zovemo stilem te se ona definira kao „minimalna jedinica koja nosi stilističku obavijest“ (Katnić Bakaršić 2001: 210).

Lingvistička stilistika kao sastavni dio stilistike odnosi se na proučavanje teksta iz perspektive jezika, odnosno „ona proučava jezične činjenice, traži opće zakonitosti“ (Antoš 1974: 13) te u njima ističe stilističke značajke što se ističe i u tvrdnji da se ona „proučava afektivnost jezičnog znaka“ (Stolac 2008: 291).

Upravo zbog toga što se odnosi i na stilistički i na gramatički aspekt, bit će nužno definirati, u okviru stilističkog smjera, sam pojam stila, a on se odnosi na „izbor izražajnih sredstava u jeziku“ (Stolac 2002: 236), dakle različitost upotreba pojedine jedinice u jeziku.

Dakako da će biti stilski obilježena upotreba, primjerice, riječi *otac*, *tata*, *tatko*, *tatica*, a svaka će jedinica morati biti uključena u kontekst kako bi se odredila njezina stilska obilježenost. Ovakav niz jedinica označava „nužnost izbora među jezičnim sredstvima“ (Antoš 1974: 10) koja je jedna od najvažnijih značajki stila – svaku ćemo jedinicu upotrijebiti ovisno o prigodi.

Unutar lingvističke stilistike razlikuje se nekoliko područja, te ih u ovome radu preuzimamo iz udžbenika *Osnove lingvističke stilistike* Antice Antoš gdje autorica navodi fonostilistiku ili stilistiku fonetike i fonologije, morfostilistiku, morfonostilistiku ili stilistiku morfologije i morfonologije, semantostilistiku ili stilistiku semantike te sintaktostilistiku ili stilistiku sintakse (1974: 12), a Katnić

Bakaršić ovu podjelu proširuje grafostilistikom i tekstostilistikom (2001: 210). S obzirom na to da nas zanima ponajprije sintaktostilistika, posvetit ćemo prikazu njezinih osnovnih odrednica, dok će ostala područja ostati za neka buduća bavljenja iako, dakako, moramo napomenuti kako će se u našoj analizi pojavljivati i elementi drugih područja lingvostilistike.

Sintaktostilistika se definira kao „stilistička disciplina koja popisuje-opisuje-vrednuje izražajna sredstva i stilističke postupke na planu sintakse“ (Pranjić 1998: 195), a jedinice koje ćemo u analizi promatrati zvat će se sintaktostilemi te će se tim se nazivom označiti „jedinica pojačanja izražajnosti rečenice i njezine strukture“ (Antoš 1974: 12).

Sintaktostilistika promatra sve jezične izraze na planu sintakse te se primarno koncentrira na rečenicu i njezine sastavne dijelove krenuvši od subjekta, predikata, preko priložnih oznaka do atributa i apozicije. Proučavat će dakako i red riječi, pasivne konstrukcije, zapravo sve što možemo uključiti u sintaktičku razinu.

Sintaktostilistika se može usmjeriti na brojne pojave, a među njima će veliku ulogu imati sintaktička sinonimija, sintaktička polisemija te sintaktička homonimija. Sintaktičku sinonimiju, koju promatramo i u primjerima iz pripovijedaka Rikarda Jorgovanića, možemo definirati kao „supostojanje različitih sintaktičkih obrazaca u istoj govornoj situaciji“ (Stolac 2008: 294) te će se ona moći tražiti u onim sintagmama, rečenicama, strukturama koje imaju sinonimno značenje.

S druge strane bit će sintaktička polisemija koja u jednoj sintagmi, rečenici ili strukturi, traži mogućnost višeznačnosti, „upućuje na različita značenja koja jedna sintaktička konstrukcija može imati“ (Stolac 2008: 295), dok će sintaktička homonimija biti „(slučajno) podudaranje sintaktičkih obrazaca različitih značenja“ (Stolac 2008: 296). S obzirom na to da su ovo osnovni pojmovi kojima ćemo se baviti, izdvojit ćemo osnovne podatke o Rikardu Jorgovaniću, a potom prijeći na analizu njegovih pripovijedaka.

4. Rikard Jorgovanić

Rikard Jorgovanić podosta je nepoznato ime u hrvatskoj književnosti pa vrijedi spomenuti barem najvažnije informacije o njegovu životu i književnome djelovanju. Njegov je život trajao kratko: rodio se 11. travnja 1853. godine u Malom Taboru, a umro je već 24. listopada 1880. godine.

Iako je bio dio plemićkoga društva te se školovao u školama koje su u to doba slovile kao elitne, „svoje je školovanje Jorgovanić završio relativno neuspješno“ (Šicel 1990: 18) te se odlučio na putovanje Italijom, a kasnije i za književno stvaralaštvo.

Ranije se o Jorgovaniću često govorilo kao o autoru koji se može promatrati u okviru Šenoine generacije, ali to uistinu nije tako što utvrđuje i Miroslav Šicel u svojoj studiji o Rikardu Jorgovaniću govoreći da je Jorgovanić „punih petnaest godina mlađi od Augusta Šenoe, desetak godina od Vukelića, Franje Markovića i Tomića“ (Šicel 1990: 8) što ga dakako smješta u razdoblje hrvatskoga realizma.

U književnosti se Jorgovanić javlja lirskim pjesmama u kojima izriče „individualni poriv za poetskim osmišljajem osobnog doživljaja domovine“ (Šicel 1990: 26), za razliku od romantičarskih pjesnika koji teže poticanju ljubavi prema domovini i to prije svega na razini kolektiva.

Poezija je za Jorgovanića forma u kojoj može izreći vlastita unutarnja proživljavanja, osjećaje, a često se javljaju motivi noći te sna. San je izražen u njegovoj ljubavnoj poeziji koja „nije (...) ista kao i tipična sentimentalistička ili romantičarska ljubavna lirika onog doba“ (Šicel 1990: 31) upravo zato što se odvija u mašti, snu. San će, kao što će se moći vidjeti u nastavku, biti važno obilježje Jorgovanićevih pripovijedaka te će ponovno biti povezan s doživljajem ljubavi, žene prema kojoj se razvijaju osjećaji.

Što se pripovijedaka tiče istaknimo da je Jorgovanić u vrlo kratkome razdoblju napisao njih četrnaest te ih ovdje navodimo kronološkim slijedom:

Mlinarska djeca (1873), *Divlja djevojka* (1874), *Ženske suze* (1875), *Na jezeru* (1875), *Crne niti* (1875), *Ljubav na odru* (1876), *Žena i ljubovca* (1878), *Dada* (1878), *Čovjek bez srдца* (1878), *Za jedan časak radosti* (1879), *Gradska i seoska ruža* (1880), *Stella Raiva* (1880), *Gavan* (1880), *Iz pensionata* (1880).

Njegove su se pripovijetke često promatrale u usporedbi sa Šenoinim stvaralaštvom¹, no Šicel smatra da to ne bi trebalo biti tako. On izričito navodi da Jorgovanić „istodobno sa Šenoom objavljuje pripovijesti“ (1990: 37) što znači da „Šenoa nikako nije mogao biti Jorgovaniću pripovjedačkim uzorom, kao ni ovaj Šenoinim plagijatorom“ (1990: 38).

Jorgovanić u svoje pripovijetke unosi i romantičarske i realističke motive, a specifično je za njega da se usmjerava i na modernu prozu. Romantičarski se segment očituje u ljubavnim zapletima, otmicama, nemotiviranosti likova što je vrlo često promatrano kao ustupak publici koja želi o tome čitati.

Velik je dio pripovijedaka oblikovan realistički što se zamjećuje u unošenju vjernih, detaljnih opisa eksterijera i interijera, bavljenju socijalnom tematikom te odnosima sela i grada i različitih slojeva društva, no ono što je u Jorgovanićevim pripovijetkama još zanimljivije jesu elementi moderne proze.

Oni se očituju u unošenju fantastičnih elemenata poput sna, čudnih i čudesnih žena te fantastičnoga inventara i prostora u kojemu lik boravi. Također, moderno se može iščitati i u želji da „fabulu podredi analizi psihičkih stanja junaka, da naglasak stavi na unutarnja duševna proživljavanja glavnih nosilaca radnje“ (Šicel 1990: 57).

Često se Jorgovanić zbog unošenja elemenata fantastike u svoja djela smatra utemeljiteljem hrvatske fantastike što je istaknula i Jagna Pogačnik u svome članku (1999: 337). Shvaćajući vrijednost njegovih fantastičnih pripovjedaka, upravo ovdje govorimo o jezičnim elementima tih djela.

¹ Više informacija o usporedbi dostupno je u Šicel, Miroslav (1990). *Rikard Jorgovanić*. Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Str. 35-37.

Na kraju ovoga kratkog pregleda o Jorgovaniću vrijedi spomenuti i njegove feljtone u kojima se, kako ističe Šicel, uglavnom služi pripovijedanjem. U njih unosi aktualnu problematiku, iznosi svoja mišljenja, uključuje različite sfere života, i to upravo zbog toga što je feljton „po Jorgovaniću i putopis, i kazališna kritika, i kronika dana, i politički članak, čak i meteorološki izvještaj“ (Jorgovanić 2002: 24).

Budući da smo istaknuli najvažnija Jorgovanićeva djela, bitno se osvrnuti i na pripovijetke, koje će biti predmetom analize ovoga rada. Stoga u sljedećem poglavlju govorimo o njihovim najvažnijim elementima te onome na što ćemo se osvrnuti u sinaktostilističkoj analizi.

4.1. Jorgovanićeve fantastične pripovijetke

O Jorgovanićevim pripovijetkama već smo rekli poneke pojedinosti, a ovdje želimo istaknuti one kojima se bavimo u nastavku te detaljnije reći ponešto o samoj tematici koju razrađuju. U ovome radu bavimo se pripovijetkama *Stella Raiva*, *Žena i ljubovca* te *Divlja djevojka*.

Iako u pripovijetkama Jorgovanić poseže za elementima moderne proze te romantizma, a u velikoj mjeri uglavnom za konvencijama realizma, i realizam će imati posebnu funkciju te će biti u službi fantastičnosti. Zapravo dolazi do situacije u kojoj je čitatelj uvjeren u stvarnost prikazanoga svijeta, no kasnije ga radnja prebacuje u drugačije kodove te ostaje iznenađen zbog raskoraka između stvarnoga i nestvarnoga.

To se naziva subverzivnom fantastikom, a takva djela „odlikuju dvojba, kolebanje između čudnog i čudesnog, fikcionalnih svjetova različitih zakonitosti, između primarnog i sekundarnog svijeta i kodova realističke i nerealističke proze“ (Pogačnik 1999: 342). Upravo to će biti u manjoj ili većoj mjeri vidljivo u pripovijetkama koje ćemo analizirati.

Prva od njih jest *Stella Raiva*, koja se promatra kao najfantastičnija pripovijetka te, u formi uokvirene pripovijetke i preko pripovjedača u prvome licu, progovara o nesretnoj ljubavi između Stelle Raive i Emerika Horvata. U njoj se, što ćemo u nastavku i vidjeti, Jorgovanić koristi brojnim obilježjima realizma, a ona je fantastična prije svega zbog nemogućnosti raspoznavanja objektivnoga i subjektivnoga svijeta, stvarnoga i nestvarnoga područja koja se preklapaju te se ne zna što je uistinu stvarnost, a što mašta lika maestra.

Nesretna ljubavna priča obilježava i *Divlju djevojku*, koja je zaokupljena likom djevojke nepoznatoga porijekla. Djevojka je gotovo čudnovato stvorenje te živi u mislima glavnoga junaka koji je zaljubljen u nju, no ona na kraju tragično završava zbog nesretne ljubavi prema drugom muškarcu. Upravo se u liku djevojke, koja je sasvim kreacija misli glavnoga junaka, te u maštanjima i

snovima glavnoga junaka očituje fantastični sloj, a junakinja je vrlo slična Dadi iz istoimene pripovijetke.

Žena i ljubovca razvija tematiku ljubavnoga trokuta između grofa, njegove žene te njegove ljubavnice Minke. Nakon brojnih zapleta prikazanih u romantičarskoj maniri, grof i Minka završavaju sretno. Fantastičnost se naslućuje u opisu ženskoga lika, koji je kreacija glavnog junaka, te u dijelovima grofovih snova koji imaju predskazateljski karakter, a jasno je vidljivo da se maštanja i snovi mogu odijeliti od stvarnosti.

Upravo ćemo se ovih segmenata i dotaknuti u sintaktostilističkoj analizi navedenih djela. Osim što ćemo promatrati svaku pripovijetku pojedinačno u pojedinom segmentu, pokušat ćemo ih međusobno usporediti te u sve uklopiti i ono što od prije znamo o sintaktostilistici pripovijedaka *Ljubav na odru* i *Dada*.

Važno će biti i to da ćemo prvo napraviti popis jedinica, a nakon toga ćemo ih opisivati kako bismo slijedili ono što je i Pranjić istaknuo u svome radu, a to je popis-opis-vrednovanje. U opisivanju će važnu ulogu imati usporedba jedinica jer se stil i „temelji na konvergenciji, paralelizmu ili kontrastu znakova, što znači da vrijednost znaka proizlazi iz kontakta i opreke s drugim znakovima, tj. iz konteksta“ (Lanović 2001: 125).

Usporedba jedinica bit će prisutna na dvostrukoj razini: pokušat ćemo usporediti jezična sredstva unutar pojedine pripovijetke, a potom ih usporediti i s onima koja se ostvaruju u drugim pripovijetkama. Upravo nas na to jasno upućuje i sam pojam stila koji podrazumijeva izbor.

Analizu započinjemo teorijskim određenjima prostora, a potom prikazujemo ostvarivanje prostora te vremena u trima spomenutim pripovijetkama. Nakon toga govorimo o vremenskome aspektu a na kraju i o opisu žena.

5. Prostor u pripovijetkama

Prostor je važna odrednica za čovjeka. To je krug u kojem se čovjek kreće, u kojem postoji te u njemu djeluje što će ovdje biti važno za određivanje dihotomije stvarni i nestvarni prostor.

Unutar stvarnoga prostora promatrat ćemo materijalni svijet u kojem junak djeluje u odnosu na druge likove. Nestvarni prostor bit će onaj koji je u domeni sna ili zamišljanja koje se događa u mislima samoga junaka. Dakle nestvarni će prostori većinom biti povezani s maštom glavnom junaka te njegovim unutarnjim stanjima.

Ono što nećemo moći odijeliti od prostora, jest vrijeme te će i ono biti ovdje promatrano kao važan segment realističnosti i želje za uvjeravanjem u realizam događaja.

Prostor se može obilježiti različitim jezičnim sredstvima pa tako na razini sintakse ističemo priložne oznake mjesta te mjesne surečenice čije ćemo razlike u ostvaraju promatrati u opisu stvarnoga te nestvarnoga prostora. Budući da smo spomenuli da ćemo promatrati i vremensku perspektivu, u analizu će, analogno prostoru, ući i priložne oznake vremena te vremenske surečenice.

Općenito za priložne oznake, pa tako i za priložne oznake vremena i mjesta, možemo reći da im mjesto otvara predikat, a mogu se izreći „prilogom, prijedložnim izrazom i imenicom u nekom od kosih padeža“ (Barić 2005: 429) što ćemo uočiti i u samoj analizi.

Priložne oznake mjesta ali i vremena povezane su s tvrdnjom da se „u prostoru i vremenu (se) orijentiramo, u odnosu na prostor i vrijeme i sebe određujemo“ (Stolac 2009: 69) pa će to biti ključno i ovdje. Pokušat ćemo zapaziti kakva je mogućnost orijentacije u stvarnome i nestvarnome prostoru, što će nakon toga biti povezano s objektivnošću pripovjedača te subjektivnošću samoga lika ili pak pripovjedača u prvome licu.

Iako su pripovijetke većinom usmjerene realistički što će nam donijeti i čitav niz uglavnom priložnih oznaka mjesta i vremena vezanih za stvarni prostor, i onaj nestvarni prostor nosit će veliku mogućnost popisivanja, opisivanja i vrednovanja jezičnih elemenata. Spomenimo tu da će i stvarni prostor biti u funkciji fantastike. O kakvu je odnosu riječ, prikazat ćemo u daljnjoj analizi.

Analizu ćemo započeti pripovijetkom *Stella Raiva*, a promotrit ćemo i opis prostora u *Divljoj djevojci* te *Ženi i ljubovci*. Pokušat ćemo ove pripovijetke usporediti i uočiti postoje li razlike u oblikovanju prostora ili Jorgovanić slijedi već poznati obrazac vidljiv u *Dadi* i *Ljubavi na odru*. Stoga ćemo pripovijetke promatrati paralelno.

5.1. Stvarni prostor u pripovijetkama

Opis stvarnoga prostora prikazat ćemo, kao što je već i rečeno, komparativnim pristupom trima navedenim pripovijetkama ponajprije zbog mogućnosti usporedbe jezičnih jedinica u njima. U samim ćemo pripovijetkama moći promotriti i opise vanjskoga prostora i opise unutarnjega prostora.

Prostor u pripovijetci *Stella Raiva* gotovo je najrealističniji, a ipak je ona „najbizarnija pripovijest u korpusu Jorgovanićeve fantastične proze“ (Pogačnik 1999: 345) što znači i najfantastičnija. Spomenuli smo da je riječ o uokvirenoj pripovijetci koja ima više pripovjedača: pripovjedača u okviru, maestra te Stellu Raivu.

Maestrovo pripovijedanje započinje sasvim realistično – odrednicom vanjskoga prostora i vremena, dakle priložnom oznakom mjesta i vremena: *Bilo je to godine 185., dakle u doba, kad bi u Zagreb svakog ljeta došla talijanska opera...*

Ovdje uočavamo priložnu oznaku mjesta (*u Zagreb*) te dvije priložne oznake vremena (*svakog ljeta, godine 185.*) čime se želi čitatelja uvjeriti u realističnost pripovijetke što podrazumijevaju i konvencije realizma. Spomenimo da je u maestrovu pripovijedanju vidljiv stilski obilježeni poredak u primjeru (*godine 185.*) što je uočeno u svim pripovijetkama te se promatra kao karakteristika razdoblja u kojem je djelo pisano.

I *Divlja djevojka* je pripovijetka koja počinje vremenskim i prostornim određivanjem što se vidi već u prvoj rečenici pripovijetke: *Prvoga kolovoza god. 186.. krenula je ranim jutrom u pet sati iz Zagreba kočija staroga kova...*

Određivanje prostora i vremena i ovdje je vrlo konkretno te jasno, a u prostoru i vremenu svatko se može orijentirati ili ga predočiti. To prije svega vidimo u točnoj dataciji, odnosno priložnim oznakama vremena (*prvoga kolovoza god. 186., ranim jutrom, u pet sat*) te u priložnoj oznaci mjesta (*iz Zagreba*). Spomenimo i to da se u priložnim oznakama vremena nastoji postići

sužavanje: prelazi se s konkretnog datuma, na doba dana, a potom i na točno vrijeme čime se postiže svojevrsna uvjerljivost tipična za realističke konvencije.

Žena i ljubovca, treća analizirana pripovijetka, razlikovat će se od *Divlje djevojke* i *Stelle Raive* po tome što njezin uvod neće biti toliko određen kao u dvjema ranije spomenutim pripovijetkama, već će se samo naznačiti godišnje doba rečenicom: *Jesen i zima hoće da se ogrle*. Time se neće iznijeti priložne oznake mjesta ili vremena, ali će u daljnjem iznošenju događaja one biti zastupljene.

U *Ženi i ljubovci* jedan će dio priložnih oznaka mjesta i vremena biti iskazan u formi pisma koje i zahtijeva takvu određenost, a najveći će se broj priložnih oznaka mjesta i vremena pojavljivati prema kraju same pripovijetke, i to s namjerom postizanja što veće uvjerljivosti kod čitatelja i mogućnosti njezina narušavanja, što i jest bit subverzivne fantastike. Taj će dio biti razrađen kasnije u analizi. Najprije promotrimo kako se prostor ostvaruje u *Stelli Raivi*.

Što se tiče priložnih oznaka mjesta u *Stelli Raivi*, one konkretiziraju stvarno postojeći prostor s izraženom toponimskom sastavnicom koja je poznata i čitatelju. Priložne oznake mjesta mogu se podijeliti na one koje odgovaraju na pitanje kamo (*u Milan, prema Mletkom*), odakle (*iz Indije*) i gdje (*u Mletcih, blizu Mletaka*). Ono što nam ove priložne oznake mjesta sugeriraju jest stvarno postojeći prostor i radnju koja je smještena u spomenuti prostor.

Spominjući takve stvarno postojeće prostore, Jorgovanić čitatelja smješta u kodove realizma, ne daje dojam da bi moglo biti riječi o fantastičnim prostorima upravo zbog toga što su oni poznati čitatelju, a čitateljima „ne trebaju pojašnjenja koja su nužna u simuliranoj povijesti i kartografiji“ (Kalogjera, Stolac 2002: 153).

Jorgovanić nam tako pruža mogućnost da se u prostoru orijentiramo, da predočimo kretanje glavnih likova, njihov cilj, mjesta kojima se kreću kako bismo ih doveli u vezi sa standardnim konvencijama koje postoje u svijetu. Na

jezičnoj razini uočavamo da su one uglavnom formirane od prijedloga i imenice u ovom slučaju toponima, dakle riječ je o padežno-prijedložnome izrazu.

U *Divljoj djevojci* stvarni se prostor pokušava predočiti korištenjem konkretnih priložnih oznaka mjesta koje u domeni vanjskoga prostora također označavaju stvarno postojeći prostor.

Većina priložnih oznaka mjesta koje se povezuju s vanjskim prostorom u *Divljoj djevojci* jesu prijedložno-padežni izrazi koji također sadrže toponimsku sastavnicu što smo izdvojili i kod *Stelle Raive*. Oni se dakako mogu podijeliti jednako kao i kod *Stelle Raive*. Izdvojit ćemo stoga priložne oznake mjesta koje odgovaraju na pitanje gdje (*u Gradcu, blizu Vltavi*), kamo (*u Gradac*) i odakle (*iz Zagreba*).

Dakle uočava se da autor nastoji u objema pripovijetkama upotrijebiti priložne oznake mjesta koje će čitatelja uvesti u stvarni prostor te će on misliti da „operira“ realističkom pripovijetkom. Tako će biti i u *Ženi i ljubovci* gdje se vraćamo već spomenutim pismima.

U pismima se ponajprije ističu priložne oznake mjesta koje, kao i kod svih pripovijedaka, imaju tendenciju toponimskoga naglašavanja u smislu isticanja geografskoga područja. Tako u pismima imamo, naprimjer, sljedeću odrednicu: *Firenca, 25. srpnja 187.* Uočljivo je ovdje odstupanje od prijedložno-padežnoga izraza te se priložna oznaka mjesta označava samo toponimom, što je i očekivano s obzirom na formu pisma.

Upotrijebivši formu pisma u kojima donosi godine i mjesta pisanja, dakle jasno izražene vremenske i prostorne odrednice, Jorgovanić je pokazao težnju za smještanjem čitateljeve perspektive u kodove realizma, što će kasnije imati funkciju iznenađivanja jer će čitatelj biti naglo prebačen u drugi, fantastični svijet mašte ili snova.

Priložne se oznake mjesta javljaju i u drugim dijelovima pripovijetke te će one imati toponimsku sastavnicu, a moći će se uočiti sljedeći primjeri: *u Trst, u*

Trstu, u Miramar, na Piazzu di san Marco... One imaju iste funkcije kao i u *Stelli Raivi* te *Divljoj djevojci*.

Istaknuli smo također da će se veći broj priložnih oznaka javljati na kraju pripovijetke što je specifično za *Ženu i ljubovcu*, a takva će tendencija imati svrhu pojačavanja realističnosti, kako bi se čitatelj mogao još više iznenaditi upotrebom rečenice koja čitatelja prebacuje u kodove fantastike.

Upravo će tu funkciju imati i sve ostale priložne oznake mjesta bez obzira na to je li riječ o vanjskome ili pak unutarnjem prostoru. Vanjski će prostor biti opisan i korištenjem drugih odrednica, odnosno opisivanje samoga prostora u kojem junak djeluje ostvarit će se i upotrebom atributa. Takav se prostor neće pojaviti u *Stelli Raivi* zbog njezine kratkoće i naglašavanja jednoga događaja te zbog toga što je ona ujedno i fantastična i realistična, ali će se pojaviti u drugim dvjema pripovijetkama.

Mišljenje da je *Stella Raiva* ujedno i fantastična i realistična javlja se zbog sljedećega: realističnost u odnosu na druge pripovijetke očituje se u velikome broju toponima, u opisivanju unutarnjega prostora, ali i u tome što nisu zastupljeni snovi. No s druge strane, možemo istaknuti da je riječ o pripovjedačima u prvome licu, koji su nužno subjektivni te ne možemo u potpunosti vjerovati njihovim pričama. Također, tu je i fantastični inventar, koji će na razini atmosfere pojačavati dojam o fantastičnosti pripovijetke.

Za razliku od *Stelle Raive*, *Divlja djevojka* bit će bogata opisima vanjskoga prostora, koji je opisan objektivno i bez naznaka emocionalne komponente. Navedeno se uočava u smještanju župne crkve u određeni prostor:

„Župna crkva stoji s lijeve strane ceste, tik pred selom, između dviju velikih lipa, kojima su korijenje ogradili pletrom i nasuli zemljom. Na uzkom putu što je vodio do crkve, stajala je kočija, a kraj nje, naslonivši se leđima na jednoga konja, kočijaš...“

U ovome dijelu uočavamo čitav niz priložnih oznaka mjesta (*tik pred selom, između dviju velikih lipa...*), koje su i vrlo funkcionalno upotrijebljene.

Ističemo ih upravo zbog velike mogućnosti orijentacije koju one omogućuju u čitateljima nepoznatome prostoru. Vrijedi istaknuti i rečenice koje se nadovezuju jedna na drugu te se među njima uviđa svojevrsna logika koja se očituje u referiranju na prethodno kroz priložne oznake *kraj nje*.

Zanimljivo je i nizanje priložnih oznaka mjesta jedne iza druge što je karakteristično za Jorgovanićevo opisivanje prostora koji se želi što više objektivizirati. To možemo zamijetiti i ovdje, na primjeru jedne rečenice: *Župnikov stan stoji naprema crkvi preko ceste pod briegom*. Dakle čak tri priložne oznake mjesta u jednoj rečenici, a sve sugeriraju mogućnost snalaženja u prostoru čime se čitatelja uvodi u stvarni svijet.

U opisu vanjskoga prostora ističemo i upotrebu atributa, primjerice u opisu župnikova stana javljaju se nesročni atributi (*stan od drva*), a njih susrećemo i drugdje u pripovijetci (*uglu sobe, kutu balkona*). Jednako tako javljaju se i sročni atributi: *drvene klupe, drven duguljast stol, stolac s drvenim naslonom*. U ovim se primjerima uočava i leksičko nizanje uglavnom istih riječi pa se nekoliko puta ponavlja *drven*. Također, uočljivo je i korištenje para *od drva* i *drven*, koji se dovode u odnos sintaktičke sinonimije.

Što se tiče opisa vanjskoga prostora u *Ženi i ljubovci* njega nećemo uočiti u maniri objektivnoga opisa, već je on gotovo uvijek biti povezan s glavnim junacima te će se subjektivizirati, a isto će se dogoditi i s jezičnim sredstvima koja se koriste u njegovu opisivanju. Stoga ćemo ga smjestiti uglavnom u područje nestvarnoga prostora jer će on neprestano korespondirati s osjećajima likova i njihovim unutarnjim stanjima. Takvo što pronaći ćemo i u *Divljoj djevojci*.

Unatoč tome, unutarnji prostor u *Ženi i ljubovci* bit će opisan realistički. Poseban naglasak stoga stavljamo na attribute: sročne (*začađenu kuhinjicu, zagasitim baršunom, velik perzijski sag*) te nesročne (*pukotinu stiene, fotelju kraj prozora*) kojima je prikazana socijalna dimenzija – bogatstvo ili siromaštvo. Što se tiče priložnih oznaka mjesta uočava se točna određenost pa one imaju

jasno izraženu orijentacijsku funkciju što vidimo u sljedećim primjerima: *kroz začađenu kuhinjicu, tik pod stropom.*

Priložne oznake mjesta pokazivat će točnu lokaciju (*u lievi kut udobne kočije, pred predzadnjom kućaricom sela*), a što je još specifično jest i to da sadrže i attribute koji značenjski upućuju na poziciju (*lievi, predzadnjom*) kao i u *Divljoj djevojci*.

Unutarnji je prostor opisan i u *Stelli Raivi* unatoč tome što ne postoji onakav vanjski prostor kakav postoji u *Divljoj djevojci* (osim u segmentu toponima). Unutarnji je prostor istaknut te u njemu čitatelju može odrediti jasan položaj pojedinoga predmeta ili osobe. Riječ je o jednom prostoru – o Stellinu stanu jer se radnja svodi na jedan događaj i gotovo samo jedan prostor (dakako ako izuzmemo prostor koji je u pripovijedanju same Stelle Raive).

Tako se u maestrovu pripovijedanju susreću vrlo konkretne, jasne, određene i orijentacijske priložne oznake mjesta (*nasuprot njezinom krevetu, na dnu sobe*), a poneke se referiraju na prethodno navedeno bilo da je riječ o prijedložno-padežnim izrazima (*iz toga ormara, iz nje*) ili pak o priložima u službi priložne oznake mjesta (*tamo, onamo*).

Budući da je u *Stelli Raivi* riječ o jednome događaju, radnja je vrlo kratka, a naglasak se stavlja na odnos likova, važno je istaknuti kako se atributi neće upotrijebiti u svrhu isticanja socijalnoga statusa, već će odavati mističnu situaciju, stoga će i biti analizirani u nastavku rada u poglavlju o fantastičnome inventaru.

I u *Divljoj djevojci* možemo uočiti niz opisa unutarnjega prostora, a ovdje ih izdvajamo samo nekoliko. To je ponajprije unutarnji opis župnikove sobe, kojemu dolaze Hřebekovi i Miroslav na objed:

„Soba je bila najmanja od svih, u kutu je stajala postelja, pokrivena bielim pokrivalom, prema postelji bio je stol, a na njem nekoliko nesloženih knjiga. Pod njim su se kočile čizme dugih zgužvanih sara. Kroz mali je prozor udaralo svjetlo u sobu, a na podnožju mu je stajala krletka pokrivena zelenim platnom.“

Ovdje vidimo da je opisani unutarnji prostor također predočen nizom priložnih oznaka mjesta (*u kutu, prema postelji, na podnožju...*) koje dodatno detaljiziraju spomenuti prostor i opisuju ga. Također, priložne oznake mjesta uglavnom se odnose na pojedini predmet (npr. na stol) pa se javlja priložna oznaka mjesta *na njem*, koja se odnosi na spomenuti stol.

Navedeni primjer razlikovat će se od ostvarivanja priložnih oznaka mjesta u nestvarnome prostoru, gdje se ova sintaktička kategorija subjektivizira i zbog toga se odnose na junaka.

I atributi će imati važnu ulogu te će kao i u *Ženi i ljubovci* pokazivati izgled neke od prostorija što će odavati i položaj obitelji ili osobe. Stoga susrećemo i sročne (*olupljenoj stieni, nizka, uzka i tamna sobica*) i nesročne attribute (*sobicu pod krovom*).

Ono što ovdje vrijedi istaknuti jest činjenica da se u malo slučajeva prostor opisuje sasvim objektivno, odnosno opisan je tako samo kada se u njemu nalazi neutralan lik, onaj lik koji nije u središtu promatranja.

Osim priložnih oznaka mjesta koje nužno upućuju na prostor, veliku će ulogu imati i pojedine vrste zavisnih surečenica. Takve će biti atributne surečenice koje u *Ženi i ljubovci* detaljiziraju, konkretnije određuju mjesto odnosno priložnu oznaku mjesta što vidimo i u ovome primjeru: *u selo, gdje je prebivala Minkina rođakinja*. Iako je ona atributna, svejedno „zavisna surečenica dodatno konkretizira prostor označen imenicom ili daje o njemu kakvu dodatnu obavijest“ (Pranjković 2009: 17) pa je možemo promatrati u okviru mjesne odrednice.

Ako se vratimo na smještaj župne crkve u prostoru u *Divljoj djevojci*, zamijetit ćemo također zavisne surečenice kojima se konkretizira ono što je rečeno – riječ je o dvjema atributnim rečenicama: *kojima su korijenje ogradili pleterom i nasuli zemljom te što je vodilo do crkve*, kojima se detaljizira točno kakve su lipe, te o kojem je putu riječ. Time se sužava sam prostor, a sve spomenuto služi za svojevrsnu orijentaciju.

Vidi se to i u sljedećem primjeru gdje atributna surečenica stavlja u središte točno određeno područje – posrijedi je jasna određenost (*sobicu, koja je bila na zapadnoj strani kuće*). Kada bismo u nekim od navedenih primjera promotrili attribute, vidjeli bismo da oni semantički označavaju prostorno određenje (*zapadnoj strani, lijeve strane*).

Osim priložnih oznaka mjesta koje služe za orijentaciju i smještanje lika u stvarni, postojeći prostor koji je poznat čitatelju, treba istaknuti i mjesnu surečenicu koja se koristi u jednake svrhe. Tako će u *Stelli Raivi* biti prisutan velik broj mjesnih surečenica, ali i drugih vrsta zavisnih surečenica.

Mjesne surečenice pojačavat će prethodnu priložnu oznaku mjesta: *u Milan, gdje sam se imala posve naobraziti za pjevačicu; ovdje, gdje vas nitko ne razumije*, a važne su jer određuju konkretno mjesto na kojem sam lik boravi. One će biti u funkciji pojačivača uvjerljivosti u realističnost pripovijetke.

Podjednaka situacija je i u *Divljoj djevojci* gdje mjesne surečenice konkretiziraju točno određeno mjesto (*gdje je sjedjela Renata*), ali i u *Ženi i ljubovci* (*Gdje se čulo za bogatu djevojku...*).

Ono što ovdje uočavamo jest potpuna objektivnost i uvjeravanje čitatelja u realističnost pripovijedaka kako bi ga se naglo prebacilo u drugi, fantastični svijet, koji ga potom iznenađuje. Ponekad glavni likovi koji se nalaze u određenom prostoru mijenjaju njihovu stvarnost, odnosno postaju fantastični pa ćemo ih i promotriti u okviru nestvarnoga prostora.

To su kod Jorgovanića uglavnom glavni likovi te njihova unutarnja proživljavanja i previranja koja su povezana s promjenama u vanjskom krajoliku ili unutarnjem prostoru, a ponajviše se to pojavljuje u *Divljoj djevojci* i *Ženi i ljubovci*.

Stoga će i poneki stvarni prostor biti uglavnom u funkciji oslikavanja stanja glavnog lika ili pak isticanja vanjskih karakteristika i Renatine fantastičnosti. No taj će se prostor jezičnim sredstvima razlikovati od ovoga koji smo sada spomenuli pa ćemo ga i promotriti u sklopu nestvarnoga prostora.

5.2. Nestvarni prostor u pripovijetkama

Nakon opisa stvarnoga prostora potrebno je promotriti i nestvarni prostor, koji će se odnositi uglavnom na područje sna, mašte, zamišljanja žene ili pak svega što je uz ženu vezano. Što se tiče *Stelle Raive*, na razini pripovijetke ne možemo izdvojiti san, ali možemo izdvojiti fantastičnost čitave pripovijetke jer se zapravo ne može sa sigurnošću utvrditi što je stvarnost, a što zamišljanje lika maestra. Na to smo se osvrnuli i u govorenju o stvarnome prostoru.

Stoga ćemo umjesto opisa sna, koji u *Stelli Raivi* nije nikako zastupljen, u nastavku opisati fantastičan inventar koji nas upućuje na to da ovu pripovijetku moramo čitati kao fantastičnu. U ovome poglavlju pažnju ćemo usmjeriti na ostale pripovijetke koje sadrže maštanja i snove.

Prva od njih jest *Divlja djevojka* u kojoj je san zastupljen, ali ne u velikoj mjeri. U većoj su mjeri zastupljeni prijelazi prema snu u kojima se prepoznaju Miroslavljeva maštanja o događajima i djevojci Renati. Maštanja će se događati i u trenucima kada Miroslav promatra Renatu, što će utjecati na doživljaj djevojke i njezin opis. Stoga neće biti moguće odijeliti snovita područja i maštu od doživljaja žene.

Druga je pripovijetka *Žena i ljubovca* te ona djeluje sasvim realistično, a čitatelj, koji traži ovdje fantastiku, gotovo je razočaran sve dok ne dođe do dijela u kojem se iznosi grofov san. San se ovdje može karakterizirati kao pokazatelj onoga što će se dogoditi u budućnosti, odnosno ima predskazateljski karakter.

Na razini cijele *Divlje djevojke* pojavljuju samo dva sna za koje se sa sigurnošću može tvrditi da pripadaju ovoj domeni. Budući da želimo usporediti snove u dvjema pripovijetkama, donosimo najprije dva ključna sna.

U *Divljoj djevojci* od ključne je važnosti ponajprije Miroslavljev san o preobrazbi svih ljudi u ptice:

„Prisnilo mu se, da su se svi ljudi prometnuli u ptice, njegova majka u gusku, njegov otac u tukca strašno dugoga nosa, što su mu ga pilići-dječaci uz veseli

piskut kljuckali tankim kljuncima. A on? On je bio orao, koji se nad svim pticama vijao u zrak, pa sve tamo preko briega nad Hrebekov dvorac, kad ugleda navrh vrha najvišega jablana, gdje sjedi orlica – Renata. (...) Miroslav se ogleda i vidi, gdje nad Renatom trepti sivi sokol dugih krila, a udarac dugih krila zvoni mu kao ona žica. Miroslav se zaleti u njega, ali u onaj tren nestane sokola i orlice, on se obazre i opazi ih tamo daleko, daleko na sinjem nebu, gdje njih dvoje lete uzporedo i gdje ih nestaje u modrini...“

U *Ženi i ljubovci* to će biti predskazateljski san o nestanku glavne junakinje Minke:

„Valovi struje sa svih strana, to nije rieka, to je bezkrajno more... Grof sjedi u čamcu i tjera ga veslom napried... Sad...ovdje... 'Adolfe!' viče netko iz dubine užasnim, umirućim glasom... Tu je bilo nešto bijelo, zasjalo na površini, al je namah i potonulo, i glas je zamro, zagušen vodom... 'Adolfe!...naše diete!' No sad ih je spazio. Deset koračaja pred njim plovi na daski Minka s djetetom; voda joj je razniela odielo, njezina ramena i grudi proviruju poprskane vodom i odsievaju albastrenom bjeloćom... Diete plače, držeći se majci za vrat... Sad ih je spasio. Evo ti vesla, primi ga za kraj!...Drž ga dobro, ne izpuštaj djeteta!... Drž!...Drž!... Što si učinila, zaboga, što si učinila!... On hoće da se sunovrati u dubine...“

Snove donosimo u cijelosti jer ćemo u nastavku, osim izdvojenih članova rečeničnoga ustrojstva, promatrati i rečenice. Budući da smo u promatranju opisa stvarnoga prostora bili usredotočeni za priložne oznake mjesta, njih ćemo promotriti i ovdje.

U objema pripovijetkama javljaju se ponajprije neodređene priložne oznake mjesta pa tako iz *Divlje djevojke* izdvajamo primjere: *tamo, daleko, na sinjem nebu*, dok u *Ženi i ljubovci* susrećemo sljedeće primjere: *sa svih strana, ovdje, iz dubine, tu, napried, u dubine*.

Svaka je ova priložna oznaka mjesta vrijedna isticanja u odnosu na stvarni prostor. Takve će priložne oznake mjesta imati funkciju prebacivanja u drugi, fantastični svijet u kojem ne postoji točno određenje mjesta te se čitatelj u njemu

neće moći dobro orijentirati. Time će se dobivati dojam neodređenosti, izgubljenosti koja obilježava i glavnoga junaka odnosno njegove osjećaje.

Takve se priložne oznake mjesta javljaju i u trenucima zamišljanja djevojke ili pak tijekom promatranja djevojke. U obama trenucima junak je prebačen u neki drugi svijet, a u skladu s time se mijenjaju i jezična sredstva. S obzirom na to u *Ženi i ljubovci* se javljaju priložne oznake mjesta predstavljene uglavnom priložima (*tamo, daleko*), no dakako da postoje i primjeri u obliku prijedložno-padežnog izrazom (*na kraju svieta*).

I u maštanjima glavnoga lika *Divlje djevojke* priložne oznake mjesta će se poklapati s onime što uočavamo u snovima. Tako će se na kraju pripovijetke pojaviti priložna oznaka mjesta *nikud*, vrlo neodređenog karaktera, u trenutku kada Miroslav sanja da je Renata stigla k njemu kao bijeli duh.

Uočljivo je ponavljanje priložne oznake vremena *u onaj tren* i u Miroslavljevu snu i u maštanju o Renati, što će povezati ova dva dijela pripovijetke. I priložne oznake vremena neće biti u potpunosti određene, a to se može uočiti i u snu u *Ženi i ljubovci*, gdje se dvaput ističe priložna oznaka vremena *sad*.

Osim što se naglasak stavlja na neodređene priložne oznake mjesta, važno je promotriti i još jedan način njihova ostvarivanja. No prije nego što analiziramo ovaj segment, važno je izdvojiti maštanje koje se u *Divljoj djevojci* događa prije Miroslavljeva sna, a da je riječ o maštanju zaključujemo po sličnosti u korištenju jezičnih elemenata između sna i maštanja:

„U onaj tren kad mu se trepavice sklopiše na umornu oku, nešto je zastrujalo, burno zavrilo u njegovu srđcu. Bilo mu je kanda se ljulja na uztalasanjoj vodi, sad ga diže lagano ali ugodno u zrak, u nebo, a sad ga spušta neizmjernom brzinom, neodoljivom snagom, od koje je zamirao, u propast, u mrak.“

Odmah možemo uočiti priložne oznake mjesta *na umornu oku te u njegovu srđcu* koje upućuju na glavnoga junaka čime se želi sugerirati subjektivnost i važnost sna koji je u domeni subjektivnoga. Ovdje je riječ, kao i

u drugim priložnim oznakama mjesta u ovom dijelu, o prijedložno-padežnome izrazu kojim se izražava priložna oznaka mjesta. No te su priložne oznake mjesta usmjerene na glavnoga junaka, a ne na neki predmet u prostoru kao što je slučaj u opisu stvarnoga prostora.

U *Ženi i ljubovci* uočava se slična tendencija pa se očituju priložne oznake mjesta koje se odnose na sam lik, što se prije moglo uočiti i u snovima: *oko njega, pred njim*, a one se mogu promatrati upravo kao polazište subjektivnosti i subjektivnoga doživljaja situacije.

Slično je i u *Ljubavi na odru*, gdje su priložne oznake često tiču glavnoga junaka pa se tako ističu primjeri: *oko njega, niz njegovo lice, izpod njega*, što je i prije prikazano u članku koji se bavi analizom pripovijedaka *Ljubav na odru* i *Dada* (Škalac, Zbašnik 2014: 89).

U citatu koji prikazuje san predstavljeni su i atributi, koji se u *Divljoj djevojci* očituju i na razini nesročnoga (*udarac dugih krila*) ali i sročnoga atributa (*veseli piskut*) te na taj način određuju auditivni aspekt sna. Auditivnost je izražena i predikatima (*zvoni*), a s tim je predikatom povezana i sintagma unutar usporedbe *zvoni kao ona žica*.

Ovdje se atribut *ona žica* promatra tekstualnom referencom s onime što je prethodno spomenuto, što uočavamo u korištenju zamjenice u službi atributa. Tako se san povezuje s prethodnim događajem na temelju čega zaključujemo da se u snu manifestira ono što je u stvarnome svijetu zamišljeno. Auditivnost je u *Ženi i ljubovci* izražena također predikatima (*zvoni*), dok je velika važnost i sročnog atributa (*umirućim glasom*).

Auditivnost odnosno zvukovni aspekt uočljiv je i u maštanjima u *Divljoj djevojci* ponajprije kroz upotrebu predikata unutar rečenice (*zemlja je tutnjila, Ganges je šumio, zašumi, zaromoni, zacvrkuće, huće*) gdje će oni imati svojevrsnu onomatopejsku funkciju. No isticat će se i sročni atributi (*zvoneće disanje*), što pokazuje da se auditivnost vrlo rijetko izražava i atributima.

Osim auditivnoga aspekta važan je i vizualni koji se odražava u upotrebi atributa što je i očekivano. No dok je u *Divljoj djevojci* takav aspekt vrlo slabo zastupljen, u *Ženi i ljubovci* se jasnije ističe korištenjem različitih boja unutar atributa.

Tako se u navedenoj pripovijetci javljaju primjeri: *nešto bielo, albatrasenom bjeloćom*. Vizualna će se sredstva ostvariti i upotrebom predikata (*odsievaju, se sjalo*) koji, iako ne odražavaju boju, ipak imaju vizualni efekt.

Osim u snovima i maštanjima, ovakva je situacija uočljiva i u prikazivanju idiličnih krajolika u koje se smještaju likovi pa su upravo zbog toga tako i prikazani. Takav je prostor prikazan kao idiličan, romantičarski prostor koji obiluje auditivnim, vizualnim i drugim pjesničkim slikama. Prije svega se ističe opis unutrašnjega prostora u koji se smješta ljubavni par.

Unutarnji će prostor stoga biti naglašeno opisan sročnim atributima koji će u *Ženi i ljubovci* određivati boju (*tamno-modro posoblje, modri, bijelim i crvenim cvjetićima tkani, sagovi, žarkocrvene tkanine, sagovi fantastički-šareni, sunčani trak, crvenu sobu*), a istu će funkciju imati i u *Divljoj djevojci* gdje će se isticati vanjski prostor (*zlatnih niti, umirućim plamenom, sunčanim tracima*).

Dakako da će u *Divljoj djevojci* biti naglasak i na nesročnim atributima (*trak sunca sa zapada, trake zapadajućeg sunca, svjetlost sunca, svietlu mjeseca*) te će se u njima moći uočiti i pojava sintaktičke sinonimije u primjeru *sunca sa zapada – zapadajućeg sunca*.

U *Ženi i ljubovci* potrebno je istaknuti i nesročne attribute u opisu vanjskoga prostora: *svietlo mjesečine, bliesku zviezda*, no ova je vrsta atributa vrlo rijetka u Jorgovanića što znači i stilogena. Osim toga u opisu fantastičnih prostora uočava se upotreba različitih sintagmi. U *Divljoj djevojci* javlja se sintagma u obliku nesročnoga atributa *lice mjeseca*, dok u *Ženi i ljubovci* bilježimo sročni atribut *mjesečevo lice*. Ovdje se jasno uočava Jorgovanićeva težnja za različitošću izraza koja se postiže sintaktičkom sinonimijom.

U vizualni će se aspekt uključiti i predikati, baš kao što se u auditivnome aspektu utvrđuje pojava atributa, no i to će biti rijetko. Tako će predikati prikazivati također boju (*se žuti, plane, žare se*) što vidimo u primjerima iz *Žene i ljubovce*. *Divlja djevojka* obilježena je također takvim predikatima (*sjao se, se bieli*), a kako bi se dodatno prikazao vizualni aspekt koristi se i glagolski prilog sadašnji (*blisićuć*) u *Ženi i ljubovci* te glagolski prilog prošli (*bljesnuvši*) u *Divljoj djevojci*.

Osim auditivnoga aspekta, u *Divljoj djevojci* se predikatima pokušava sugerirati pokret, dinamičnost, tim više što se glagoli koji su ovdje zastupljeni u predikatu, promatraju kao aktivni glagoli, glagoli kojima se naslućuje pokret (*je letio, ljulja, diže, spušta*), dok to u *Ženi i ljubovci* nije prisutno zbog same naravi djela: *Divlja djevojka* se ponajprije usredotočuje na aktivnu djevojku koja i zahtijeva pojavu ovakvih glagola, dok je žena u *Ženi i ljubovci* pasivnija. Ako ove predikate povežemo sa semantičkom stranom jezika, nužno ćemo moći uočiti i kontrast koji se ovdje javlja (*diže – spuštaju*).

Budući da smo promotrili pojedine članove rečeničnoga ustrojstva, bitno je da se sada usredotočimo na važnost rečenice u snovima i maštanjima. Riječ je zapravo o eliptičnim rečenicama u kojima je uočljivo „dokidanje pojedinih dijelova iskaza“ (Katnić 2001: 259). Eliptične rečenice prisutne su u snu, koji sanja glavni junak iz *Žene i ljubovce*:

Sad...ovdje... 'Adolfe!'

'Adolfe!...naše diete!'

Drž!...Drž!...

U njima možemo uočiti nizanje elemenata kao što su priložne oznake vremena i mjesta te sintagme sa sročnim atributom ili predikata, a značenje se rečenice može izvesti iz konteksta. Brojne se rečenice ponavljaju, odnosno ponavljaju se konstrukcije, a to se može povezati s osjećajima glavnog junaka, osjećajem zbunjenosti i izgubljenosti (*Što si učinila, zaboga, što si učinila!...; Drž!... Drž!...*).

Također, susrećemo rečenicu koja je negacijska, a nakon nje slijedi potvrдна rečenica te se na svojevrsan način ovdje udvaja sintaktička struktura. Do takve upotrebe dolazi zbog pojačavanja onoga što slijedi u nastavku: *to nije rieka, to je bezkrajno more*. Tako se postiže paralelizam u samoj unutarnjoj strukturi rečenice što ćemo spominjati i u *Divljoj djevojci*.

Također, jasno se uočava da je san posljedica unutarnjih osjećaja lika, a strah i čežnja se iz stvarnosti preslikavaju na snove. U snovima se očituje strah i izgubljenost glavnoga lika što se sugerira isprekidanim rečenicama, koje su ovdje odvojene trotočjem te se nižu, a nisu logički sasvim povezane. Takva je pojava uočena i u *Divljoj djevojci* u prvome snu, ali i u drugome, koji se javlja na kraju pripovijetke:

„Prisnilo mu se, da se je Renata kao bieli duh približila k njegovom krevetu dirajući mu ledenom rukom čelo, od čega ga studeni znoj prošikava...on hoće da se od nje odmakne, ali nikud ne može, stiena ga prieči... Pusti me! hoće da vikne, ali mu riječ zamrije u grlu...“ .

U njemu uočavamo da su rečenice odvojene trotočjem čime se želi naglasiti njihova eliptičnost i nedovršenost. Kod njih je izostavljen poneki dio, a uglavnom je riječ o vezniku pa bi tako rečenica mogla glasiti: *ali nikud ne može *jer stiena ga prieči*, no Jorgovanić izabire samo odvajanje zarezom jer želi postići ubrzanost radnje. Tu se ostvaruje i strah glavnoga junaka kroz uskličnu rečenicu *Pusti me!*, koja ima visok intenzitet te se njezinom kratkoćom naslućuje bezizlazna situacija u kojoj se lik nalazi.

Općenito, san je usko povezan s unutarnjim doživljajima i stanjima lika pa je važno naglasiti i priložne oznake načina koje to sugeriraju što je vidljivo u prvome spomenutom snu iz *Divlje djevojke*: *lagano, ugodno, neizmjernom brzinom, neodoljivom snagom*. Na ovim primjerima uočavamo da postoji podijeljenost onih ugodnih i neugodnih doživljaja: ugodni su izraženi prilogom, jednom riječju, dok su oni neugodni izraženi sintagmom (pridjev i imenica).

Tako u *Ženi i ljubovci* susrećemo sintagmu *užasnim, umirućim glasom* koja pripada priložnoj oznaci načina te pridonosi neugodnom osjećaju glavnoga lika.

Na razini rečenice u Miroslavljevu maštanju o Renati uočavamo nizanje istih elemenata, a riječ je o priložnim oznakama mjesta. Radi se o složenoj rečenici gdje glavna surečenica završava priložnim oznakama mjesta *u zrak, u nebo*, a zavisna surečenica (krajnja surečenica) također priložnim oznakama mjesta *u propast, u mrak*. Stoga govorimo o svojevrsnom sintaktičkom paralelizmu ali i kontrastiranju na razini semantike.

U objema pripovijetkama san i mašta bit će povezani zajedničkim karakteristikama po kojima će se i moći prepoznati kada glavni junak stoji u objektivnom, stvarnom prostoru, a kada odlazi u maštanja i zamišljanja. Valja ponajprije istaknuti ponavljanje jednakih sintaktičkih struktura s izmjenom različitih riječi kao što je vidljivo i u *Divljoj djevojci: Sve jasnija, sve krasnija; ...sad ga diže lagano... sad ga spušta neizmjernom brzinom...*

Dakle vidimo jasno ponavljanje istih obrazaca, odnosno dolazi do udvajanja. Primjerice, ponavlja se poredak u rečenici *...sad ga diže lagano... sad ga spušta neizmjernom brzinom...*, gdje se jasno vidi da je riječ o nizanju priložne oznake vremena, objekta, predikata, a nakon toga i priložne oznake načina.

Važno je istaknuti i ponavljanje u *Ženi i ljubovci*, odnosno udvajanje nekoliko rečeničnih elemenata kao u sljedećim primjerima:

...sad bi se njihalo na tanku stabalcu poput cvieta, sad bi se prometnulo u noćnog leptira...

...veće i šire od onih/čarobnije od onih/velebnije od onih...

Vidljivi su i ponavljajući elementi: *i žena, i djeca, i stiene; da l' s neba, da l' iz cvieta, da l' iz rose*, baš kao i u snovima gdje se ističu polisindentsko ponavljanja veznika *i*. Na taj se način „segmentira i ritmizira iskaz, ističe

pojedine riječi i misli, stvara dojam iščekivanja“ (Bagić 2012: 251), a isto se očituje i u ponavljanju konstrukcije *da l'*.

Ono što je također specifično u snovima odnosno trenucima zamišljanja djevojke, jest i nizanje rečenica koje su odvojene samo zarezima, odnosno one su asindentske, čime se postiže dojam ubrzanosti zbivanja, uzbuđenosti glavnoga junaka Miroslava (*Sve ga je zadušivalo, srdce udaralo silno...*), ali i tajanstvenosti atmosfere u trenucima kada se u prostor uvodi Renata (*...nigdje ništa, sve muči kao u grobu*).

Takva nizanja prikazana su u *Ženi i ljubovci* ponajprije u zamišljanjima, no ovdje dolazi do odvajanja trotočjem:

„...a činilo mu se, kao da su se zidovi razmakli i da mu se glas razlieže daleko...bezkrajnim prostorom...da ga tamo na kraju svijeta netko opetuje...“.

Upravo zbog odjeljivanja trotočjem, čitatelj je prebačen u prostore zamišljanja, gdje je radnja prilično usporena, dok je u *Divljoj djevojci* ona prije svega ubrzana (što je i posljedica Renatina „divljega“ karaktera).

Vidimo, dakle, da je nestvarni prostor obilježen brojnim ponavljanjima što je vrlo stilogeno te se to ponajprije odnosi na ponavljanja sintaktičkih struktura ili pak rečenica. Dakako, stvara se i razlika u odnosu na stvarni prostor, posebice u korištenju priložnih oznaka mjesta koje su veoma neodređene.

Preostaje nam analizirati i nestvarni prostor u *Stelli Raivi*, koji se, kao što smo već i spomenuli, očituje ponajprije u upotrebi fantastičnoga inventara. Zbog čega je to tako, vidjet ćemo u nastavku rada te ćemo se usredotočiti na sličnost sintaktičkih jedinica koje pripadaju fantastičnome inventaru te nestvarnome prostoru iz dosada analiziranih pripovijedaka.

5.3. Fantastični inventar kao obilježje fantastičnoga prostora

Fantastični inventar u Jorgovanićevim pripovijetkama čini važan dio, a njegova je pojava najočitija u *Stelli Raivi*, koja zbog njega i jest fantastična pripovijetka. Stoga smo i odlučili promotriti fantastični inventar ove pripovijetke jer ona sama po sebi ne sadrži opise nestvarnoga prostora poput sna ili zamišljanja.

Ona na kraju krajeva i sama djeluje kao san, kao mašta maestra, koji je uz Stellu Raivu glavni lik. Stoga i želimo promotriti kojim je jezičnim sredstvima izražen fantastični inventar u ovoj pripovijetci.

Najveća važnost stavljena je na niz sročnih atributa koji sugeriraju boju (*zlatom okovan bodež, bijelu lubanju, crna, neprozirna zemlja, crna obla kutija*), a tako se ističe vizualni aspekt pripovijetke. Izdvaja se i pojačavanje sročnih atributa korištenjem poredbe *ko snieg*. Time možemo povezati *Stellu Raivu* s onime što se ističe u vezi s nestvarnim prostor u dvjema ranije analiziranim pripovijetkama: to je vizualni aspekt koji je izražen uglavnom sročnim atributima.

Jedan je atribut značenjski povezan s osjetilom opipa (*vlažnom zemljom*), dok jedan nesročni atribut sadrži i auditivnu dimenziju (*udarcem motike*). Vrlo je važno u tom značenju izdvojiti i predikate (*škripi, škrjuta*), a oni se dodatno pojačavaju i usporedbom (*kao da škrjuta mrtvac*). Ovi će atributi pojačavati zvukovnu dimenziju te će stvarati dojam stravične, noćne atmosfere koja sadrži fantastiku. Tako će se pojaviti i auditivni segment koji je vidljiv i u *Divljoj djevojci* te *Ženi i ljubovci*, a izražen je također predikatima i atributima.

Na kraju same pripovijetke javlja se i sintagma *smrtni dan Emerikov*, gdje se atribut nalazi u postpoziciji te je posebno stilogen jer se želi poseban naglasak staviti na ime muškoga lika. Na to se nadovezuje Stellina rečenica koja dodatno pojačava fantastičnost te čitatelja stavlja u položaj neodlučnoga subjekta, koji ne zna što je istina, a što fantastika.

Stella izgovara sljedeću rečenicu: *Ali žurite se maestro, žurite se, jer će umah njegova sjena doći – ha – već je tu – bježte!* te u njoj ponajprije uočavamo isprekidanost govora u njezinu krajnjem dijelu što je označeno duljim crtama. Isprekidanost rečenica odnosno eliptičnost svojstvena je i za snove u *Divljoj djevojci* i *Ženi i ljubovci* te također označuje uznemirenost i unutarnje stanje glavnoga lika. Vidljivo je i ponavljanje predikata (*žurite se*) koje također označava Stellinu uznemirenost u tome trenutku, a ona se prenosi i korištenjem imperativa *bježte*.

U drugim pripovijetkama nema izraženog ovakvog fantastičnog inventara, osim ranije promotrenoga u sklopu pripovijetke *Dada*. U njoj se javlja unutar junakova sna i fantastični inventar te se mnogim sročnim atributima „postiže detaljan opis nadnaravnih i čudesnih događaja u podrumu.“ (Škalac, Zbašnik 2014: 90).

I u *Dadi* su također prisutni sročni (*ljudskih kostiju, sitna ručica*) i nesročni atributi (*hrpa kostiju, šilj bodeža, otisak ručice*) koji određuju predmete smještene u prostore koji svakako nisu stvarni, već su posljedica vanjskih doživljaja straha.

Fantastični inventar doprinosi stvaranju napete atmosfere koja je posljedica i unutarnjih stanja likova. Njegova je uloga velika jer u *Stelli Raivi* i ne postoji klasična podjela na stvarni i nestvarni prostor, već je ona istovremeno i stvarna i nestvarna, a za svaki segment možemo pronaći dokaz. Za stvarni je prostor on vidljiv u izdvajanju jasnih priložnih oznaka mjesta s toponimima, no nestvarni se prostor provlači čitavom pripovijetkom te dovodi čitatelja u svoj svijet koji nimalo ne promatra nestvarnim osim kroz prisutnost fantastičnoga inventara.

Budući da se ističu i vizualni i auditivni aspekt te eliptične rečenice koje su jasno uočene u snovima u *Ženi i ljubovci* te *Divljoj djevojci*, sa sigurnošću možemo tvrditi da fantastični inventar smještamo zapravo u nestvarni prostor pripovijetke *Stella Raiva*.

6. Vremenski aspekt pripovijedaka

Uz dosada analizirani prostor nužno se veže vrijeme, a to nas upućuje i na priložne oznake vremena te vremenske surečenice kojima se također izriče vremenska određenost. One uglavnom pojačavaju prethodnu priložnu oznaku vremena, odnosno detaljnije je određuju.

Kada govorimo o priložnim oznakama vremena, važno je istaknuti i autorovo nastojanje da čitatelja uvjeri u realističnost upotrebom jasno određenih priložnih oznaka vremena, baš kao što je bio slučaj i s priložnim oznakama mjesta. Kada detaljnije promotrimo priložne oznake vremena u *Stelli Raivi*, uočavamo da se među njima pojavljuju one koje su veoma određene pa kazuju čak i mjesec (*mjeseca srpnja*) ili pak sat kada se nešto događa (*o ponoći, u dvanaest sati*), dok su poneke vrlo neodređene.

Do takve neodređenosti dolazi jer se autor koristi neodređenom zamjenicom u službi atributa (*neke kišovite večeri, neke večeri*). One se često i ponavljaju kao što je slučaj s primjerom *neke večeri*, a razlog njihove neodređenosti pronalazimo u naslućivanju fantastičnosti.

I u *Divljoj djevojci* su priložne oznake vremena jasno određene, što je već i spomenuto na početku analize stvarnoga prostora. Prisjetimo se ovdje i sužavanja vremenske odrednice. Tako je i u *Ženi i ljubovci* gdje imamo priložne oznake vremena koje kazuju približnu određenost (*koncem srpnja, polovicom mjeseca travnja, oko šest sati*) ili pak točnu određenost (*dvadeset petoga svibnja, u četiri sata poslije podne*).

Vremenski će se aspekt realističnosti u *Ženi i ljubovci* očitovati u upotrebi uglavnom priložnih oznaka vremena (*popodne*), koje će se povremeno pojačavati vremenskim surečenicama te se će detaljnije određivati pojedino doba dana (*kad je sunce klonulo k zapadu*), što nam govori da i vremenske surečenice imaju vrlo važno mjesto u određivanju vremenskoga aspekta.

Osim spomenute vremenske surečenice, izdvajamo i sljedeće primjere: *odkako je grof pisao Minki; odkako smo se uzeli; kad se uzesmo*, u kojima postoji referenca na ono prethodno, određuje se ponajprije vremenski raspon.

U *Divljoj djevojci* postoji zaista velik broj vremenskih surečenica, a one su i ovdje sa svrhom uvjeravanja u realističnost te određivanja stvarnoga vremena odvijanja radnje. Budući da ih pronalazimo mnogo, izdvojiti ćemo samo neke. Dio njih može se povezati i s *Ženom i ljubovcom*, a tu prije svega mislimo na surečenicu *kad je sunce tonulo na zapadu*, koja se može promatrati u poveznici sa spomenutom rečenicom *kad je sunce klonulo k zapadu*.

Što se tiče vremenskih surečenica u *Stelli Raivi*, a uzevši u obzir i duljinu pripovijetke, njih je zaista mnogo:

odkako se upoznasmo i zavalismo;
kad bi nedjeljom pošla u katedralu;
kad prispjeh u Milan;
kad k njemu dođe gost;
kad prispje čas odlazka.

One se upotrebljavaju kako bi se točnije odredilo vrijeme, iako ni iz ovakvih priložnih oznaka vremena ne saznajemo ništa konkretno pa zaključujemo da su upotrijebljene s namjerom uvjeravanja u realističnost koja u djelu i ne postoji, već se čitatelja želi samo zavarati.

Surečenice, koje se uvrštavaju korištenjem veznika *kad* u ponekim primjerima nisu vremenske već atributne surečenice kojima se detaljnije opisuje prethodna priložna oznaka vremena: *uvečer, kad se nije pjevalo; uvečer, kad bude odlazio; jutrom, kad bi se probudila*.

Na temelju svega izdvojenoga zaključujemo da su priložne oznake vremena te vremenske surečenice upotrijebljene s namjerom uvjeravanja u realističnost te imaju sličnu funkciju kao i priložne oznake mjesta i vremena.

7. Opis žene u pripovijetkama

Posljednji ali ne i manje važan segment Jorgovanićevih pripovjedaka jest žena, koja je postala gotovo lajt-motiv autorovih pripovijedaka. U ovome dijelu promotriti ćemo kako je ostvaren opis žena te koja je jezična sredstva Jorgovanić upotrijebio, a opise žena u svakoj od pripovjedaka pokušat ćemo povezati kako bismo uočili sličnosti i razlike u upotrebi jezičnih i stilskih sredstava.

Za opis žene važno je naglasiti da će on biti posljedica subjektivnoga doživljaja, odnosno žene će biti „takve kako ih glavni junak doživljuje u svojoj svijesti i osjećajima“ (Šicel 1990: 61). S obzirom na to da su takve, govorimo o njima kao o zamišljenim ženama, nestvarnim i nepostojećim u stvarnome životu junaka, a veliku će važnost nositi i atmosfera i raspoloženje u kojem se junak nalazi što će se odraziti na doživljaj žene i jezična sredstva kojima je žena opisana.

Naglasak će u opisu žene uglavnom biti na pojedinim dijelovima tijela ženskih likova: posebno će se isticati lice i specifični dijelovi lica kao što su oči ili pak obrazi, a važan će segment biti i ženske ruke.

Ono što će se detaljnije promatrati jest i mogućnost atribuiranja. Naglasak će dakle biti na promatranju različitih vrsta i načina izražavanja atributa. Budući da nas gramatika uči da atribut može biti uklopljen unutar bilo kojeg člana rečeničnog ustrojstva², promatrat ćemo ga unutar svih sintaktičkih kategorija. Unutar atribucije bit će nam važno kako je prikazana posvojnost.

I ranije je promotreno kako se ostvaruju opisi žena u Jorgovanićevim pripovijetkama *Ljubav na odru* i *Dada* te je zaključeno da se u opisu žena koriste uglavnom atributi, atributne rečenice te predikati (Škalac, Zbašnik, 2014: 92), koji su u središte stavili ženinu bljedoću, stoga i analizi jezičnih sredstava,

² U *Hrvatskoj gramatici* tako se ističe da atribut može biti dio predikata, subjekta, objekta, priložne oznake, apozicije i predikatnog proširka. (2005: 544)

koja su u temelju opisa žena iz analiziranih pripovijedaka, polazimo od navedenih sintaktičkih kategorija.

Glavne junakinje čije ćemo opise analizirati jesu Minka iz *Žene i ljubovce*, Renata iz *Divlje djevojke* te Stelle Raive iz istoimene pripovijetke. Prva će biti Stella Raiva, koja se u radnju uvodi iz perspektive pripovjedača u prvome licu što izravno znači subjektivno gledište.

Junakinja se, prema opisivanju maestra, prikazuje kao čudna, čudnovata, a čitatelja se pokušava privući rečenicom: *Pripoviedat ću vam o nekoj pjevačici, u koje bijaše toli čudan značaj*, gdje sročnim atributom *nekoj djevojci* stvara neodređenost, ali istovremeno i najavljuje djevojku te pokušava čitatelja uvući u pripovijedanje.

Zbog kratkoće pripovijetke u *Stelli Raivi* uočavamo samo jedan opširniji opis djevojke, koju predstavlja maestro, a iz njegova će se opisa moći izdvojiti sve što nam je za analizu potrebno. I u drugim dijelovima pripovijetke opisuje se Stella Raiva, no onda se naglasak stavlja na njezino ponašanje.

Ono što je za Stellu specifično jest njezino egzotično porijeklo koje naglašava maestro (*bijaše rodnom Indijanka*), a kasnije i sama Stella za sebe govori da je *rodnom iz Indije* te na razini ovih dviju sintagmi uočavamo pojavu sintaktičke sinonimije.

Dok Minkino porijeklo nije posebno naznačeno, u *Divljoj djevojci* je drugačije – ona je vrlo slična onome što se iznosi i u *Dadi*, dakle ono što je ranije analizirano, stoga su i Dada i divlja djevojka Renata vrlo slične.

Dakako da je doživljaj usklađen s onime što sam junak kreira u svojoj mašti ili pak snovima, ali je važno reći da će snovi i maštanja, što je ranije i spomenuto, biti više atmosferični, a ista će atmosfera utjecati na pojavu i izgled, zamišljaj žene.

Svaka takva atmosfera odvodi i glavni lik u maštanja i snove o Renati. Dakle postoji krug u kojem se izmjenjuju atmosfera, san, zamišljanje žene, a sve utječe jedno na drugo.

Njezin će opis biti unekoliko složeniji, ponajprije zbog toga što je stavljen u središte, počevši od naslova (*Divlja djevojka*) pa sve do razrade njezina lika u djelu. Kao i kod Stelle Raive, i ovdje je bitno naglasiti Renatino nepoznato podrijetlo. Ona je opisana kao *divlja djevojka*, a to se izražava na različite načine što ovisi o tome tko će upotrijebiti pojedinu konstrukciju. Navedeno možemo uočiti u navedenih sintagmama:

*Svatko bi je nazvao čudnovatom i divljom,
ovo divlje i zapušteno djevojče,
to je ona divljinja.*

U suodnos se postavljaju predikatni proširak s prisutnim atributima, potom atributi uz subjekt te imenski predikat u posljednjem primjeru. Prva je sintagma ona koju u tekst uključuje distancirani objektivni, u njemu se očituje upravo objektivnost pa i izgovara ovakvu rečenicu. Pridjevski atribut upotrijebit će Renatina pomajka, koja joj je emocionalno bliža i subjektivnija je u izrazu. Samo jedan izraz (*divljinja*) upotrijebit će netko tko je također mnogo udaljeniji od djevojke, ne poznaje ju, u ovome slučaju svećenik.

I Dada je opisana također kao čudnovata pa pripovjedač upotrebljava atribut *čudnovato diete, ta drzovita i čudna djevojka*, ali će se u većem dijelu opisa Dadina lika Jorgovanić usredotočiti na čudnovatost očiju (*čudnim okom*), dok će se Renatina čudnovatost očitovati i na drugim dijelovima tijela, zapravo ona je sva čudna, neobična, čudnovata (*to bielo čudnovato lice*).

U opisima žena naglasak je i na sročnim i na nesročnim atributima, glagolskim predikatima te priložnim oznakama načina. Stoga ćemo analizu tako i razdijeliti, a započet ćemo s analizom atributa. Prije svega je unutar atributa nužno spomenuti izražavanje posvojnosti. Posvojnost može biti izražena na

različite načine³, no ponajviše se usredotočujemo na izricanje posvojnost atributom: sročnim i nesročnim.

Kada govorimo o posvojnosti u *Stelli Raivi*, ona je, kao i u drugim pripovijetkama izražena i sročnim (*njezinih obrazih, njene oči*), ali i nesročnim atributima (*oči joj, kosa u nje, pogledi vlažnih joj očiju*), a u jednom je primjeru istaknuto ime glavne junakinje umjesto zamjenice (*lice u Stelle Raive*). Samo u jednom primjeru uočavamo pojavu sintaktičke sinonimije (*njene oči – oči joj*).

Tako je i u *Divljoj djevojci* gdje se sročni atributi ističu (*njeno bliedo lice, njezinim velikim, udivljenim okom*), ali su važni i nesročni (*čarobnih joj očiju, oči joj*). Vrlo su bitni i nesročni atributi (*vlasima djevojke, licu Renate*) uz koje se javljaju i sročni atributi (*Renatino lice*). Dakako, možemo istaknuti da su sintagme *licu Renate – Renatino lice* zamjenjive u kontekstu te da donose sintaktičku sinonimiju.

Vrlo je važno i prikazivanje posvojnosti u *Ženi i ljubovci* te se i u ovim primjerima često može uočiti sintaktička sinonimija kao i u primjeru: *njezinu tamnu kosu – tamna joj kosa*, a obje sintagme zapravo označavaju atribut gdje je izražena posvojnost te boja kose. Ponajprije veliku ulogu imaju sročni atributi u kojima se u ulozi atributa upotrebljava posvojna zamjenica: *njezine zenice, njezine se tamne, sjajne kose*.

Osim toga, posvojnost se može izraziti i nesročnim atributom u sljedećem obliku: *kosa joj, na licu joj igra, tamna joj kosa, lice joj bijaše, na licu joj, samo joj oči, da su joj ustanca*. Zahvaljujući ovim sintagmama, dobivamo sljedeće parove sintagmi koje potvrđuju sintaktičku sinonimiju:

lice joj – njezino lice

tamna joj kosa – njezinu tamnu kosu.

³Za više podataka o izricanju posvojnosti vrlo je dobar izbor članak Krešimira Mićanovića *Izražavanje posvojnosti* objavljen 2002. godine u zborniku *Važno je imati stila*. Autor daje kratak pregled izricanja posvojnosti u hrvatskim normativnim priručnicima, a ponajprije u gramatikama.

Ističe se i upotreba imena lika, odnosno važna je pripadnost iskazana kroz pridjev nastao od vlastite imenice, dakle posvojni pridjev: *Minkino sjajno čelo, Minkino se gladko lice, Minkine oči, bielo Minkino lice*.

U opisu Stellina lika pojavljuju se i sročni i nesročni atributi. Oba oblika odnosit će se ponajprije na vanjski izgled djevojke. Sročni atributi donosit će uglavnom boju, oblik, veličinu (*velike, tamne, ozbiljne oči, dugimi svietlosvionimi trepavicami, sjajnimi trepavicami*), a važnu će ulogu imati i nesročni atributi (*sjaj očiju, pogledi vlažnih joj očiju*).

Red riječi u sročnom atributu u jednome će primjeru biti neuobičajen, a riječ je o stilski vrlo obilježenome redu riječi u primjeru *stasa bijaše visoka*. Inverzni poredak atributa daje dodatnu stilsku informaciju, sugerira liričnost u opisivanju, približava se pjesničkome jeziku.

Atributi su, što je već i spomenuto, vrlo karakteristični u opisu žena, a *Ženi i ljubovci* puno je više onih sročnih, posebice u opisu odjeće što vidimo u sljedećim primjerima: *svietlo odielo, zelenim prugama, crna baršuna, tamno-ružičaste svile, crni šešir s bielim nojevim perom*. Sročnim se atributima sugerira boja koja se dovodi u vezu s drugim sročnim atributima ponajprije na razini kontrasta. No postoje i oni atributi u kojima se samo naznačuje nijansa poput *svietlo* ili pak *tamno*.

Tako će i u *Divljoj djevojci* sročni atributi prenijeti uglavnom boju odijela te će biti povezani s bjelinom, koja se ističe u svemu što je povezano s glavnom junakinjom pa tako i u boji odjeće. To se više uočava u *Divljoj djevojci* i *Ženi i ljubovci* nego u *Stelli Raivi*. Stoga možemo govoriti o usklađenosti odjeće i lika, pojave djevojke, a takva je usklađenost ponajprije posljedica doživljaja u mislima glavnoga junaka. Uz bjelinu ključna je i tama, tamna boja koja određuje i ženu i odjeću (*bielo, šumeće odielo, crno odielo*).

Sročnim su atributima opisani i različiti dijelovi tijela svih žena. Budući da smo ranije spomenuli sročne attribute u opisu Stellina tijela, preostaje nam izdvojiti opis Minkina tijela, koje je opisano puno detaljnije od Stellina. Izdvaja

se oveći niz atributa uglavnom sročnih: *bielim rukama, tamnu kosu, Minkino sjajno čelo, tamne, sjajne kose, nježno pa ipak smjelo lice, krasnijih usta, pocrvenjelog lica, sjajne oči, duge trepavice, sitna biela ručica.*

Dok su sročni atributi u opisu Minkine odjeće podosta pojednostavljeni, a u tome smislu mislimo na situaciju s jednim pridjevom uz imenicu u samoj sintagmi, oni drugi sročni atributi, koji su u svrsi opisa tijela glavne junakinje, puno su složeniji. Često se niže više pridjeva u sintagmi (*tamne, sjajne kose, divni joj viloviti stas, presjajni raskošni vrat*), a značenjski se često i suprotstavljaju (*bielo Minkino lice, njezina tamna kosa*).

Mnoštvo je primjera gdje prije samoga atributa dolazi i priložna oznaka načina koja detaljno određuje atribut i tako ga dodatno usložnjava (*na novo procvjetala Minka, mramorno-bielom vratu*).

Baš kao i u prethodnim pripovijetkama, i u *Divljoj djevojci* sročni će atributi prenijeti boju lica djevojke. Boja se izriče posebno kada je riječ o bljedoći lica (*bielim i svjetlim obrazima, bliedo lice, bliedom, živom, igrajućem, da, obiestnom licu Renate*), ili pak Renatine odjeće (*crno odielo*). Uz odijelo je vezano i poimanje samoga Renatina lika iz Mirosavljeve perspektive: on sam spominje *odielo čarobnice*, nesročni atribut koji određuje porijeklo Renatina lika te se on svojom strukturom suprotstavlja sintagmi *ljudsko odielo*.

Vrlo je često i nizanje više atributa uz imenicu te su oni u ponekim primjerima povezani veznikom *i* (*te meke i malene u zraku lebdeće ruke, bielu i gladku ručicu*), a ponekad su odvojeni samo zarezima, odnosno nižu se (*crnih, velikih, divotnih očiju, dva crna, blišteća oka, vlažnosjajnim, udivljenim očima*). Time se teži posebnome naglašavanju, isticanju svake pojedine riječi, a Bagić govori da je ovdje riječ o asindentonu kojim se postiže, kao i u ovome slučaju, brzi „ritam govora, čini ga življim“ (2012: 68).

Na ovaj se način usložnjava struktura sintagme u kojoj veliku ulogu u opisu žene ima sročni atribut koji detaljno objašnjava izgled djevojke. Navedeno

možemo vidjeti i u sličnim primjerima kao i u *Ženi i ljubovci: malo prije umorom klonulo lice, nedavno bielimi i svjetlimi obrazima, iznenada banuli smiehi*.

U primjerima opisa Renatina izgleda prisutna je, dakle, bijela boja, a javlja se i sintaktička sinonimija (*meke (...) ruke – ručica*) te pojačivači u obliku usporedbe (*mekanu kao ptica*).

U upotrebi sročnih atributa uočavaju se i značenjski slični primjeri pa izdvajamo sljedeće primjere: *crnim vlasima djevojke, vrane, guste, preko sljepoočnica povite kose, tamnim vlasima*. Ponajprije ovdje mislimo na niz *crnim – vrane – tamnim*, koji potvrđuje leksičku raznolikost.

Ovdje je važno napomenuti i još jednu situaciju koju susrećemo u *Divljoj djevojci*, a to je niz sintagmi u kojima ulogu atributa imaju zamjenice i to one pokazne:

na tom djevojčetu

Ona divljakinja

ovo divlje i zapušteno djevojče...

taj krasni, svježi djevojački lik

to bielo čudnovato lice, taj stas, te meke i malene (...) ruke.

Jorgovanić s namjerom koristi u atributu zamjenicu *taj, te, to* ali i ranije *ona, ova*, kojima želi dodatno naglasiti i pojačati da govori točno o njoj, da je pažnja usmjeren na Renatu, a bjelina, upotreba atributa *bielo* može biti posljedica atmosfere, odnosno svjetla stvorenoga u jutarnjem buđenju dana.

U opisima žena susreću se i nesročni atributi pa tako u *Ženi i ljubovci* možemo izdvojiti sljedeće attribute, koji su povezani uglavnom s Minkinom odjećom: *vrpca od crna baršuna, cvjetke jaglaca*. Njih je puno manje, a javljaju se i oni koji pokazuju izgled dijelova djevojčina tijela: *samo se bielo Minkino lice sjalo iz kuta bjeloćom duha*. Sintagmom *bjeloćom duha* naglašava bjelina, što je karakteristično za opis žene u Jorgovanića. U pojedinim nesročnim atributima izraženo je i stanje junakinje (*iz oka bije žar neizrecive sreće*).

U *Stelli Raivi* susrećemo primjere poput *sjaj očiju*, dok je *Divlja djevojka* u manjoj mjeri obilježena nesročnim atributima, koji su istaknuti i ranije u primjerima gdje je prikazana posvojnost. Osim ranije navedenih primjera, možemo zamijetiti i sljedeći primjer: *Njena se put prelievala bojom potamnjele slonove kosti*, a u njemu uočavamo uz sročne attribute (*potamnjele slonove kosti*) i jedan nesročni (*bojom slonove kosti*).

Budući da je nesročni atribut rijetka pojava u sugeriranju boje u *Divljoj djevojci*, on je posebno stilogena pojava. Vidimo dakle da sročni i nesročni atributi imaju veliku ulogu u opisu djevojke, no naglašena je i upotreba predikata pa se tako u *Stelli Raivi* ističu predikati (*potamnio*) koji kazuju boju te se često suprotstavljaju u značenjskome smislu s atributom (*sjaj očiju potamnio*).

Veliku ulogu ima glagolski predikat i u opisu Minkina lika pa tako susrećemo sljedeće primjere:

*Minikino lice **probliedi**,*
*izprva se **zarumeni**, onda **probliedi**.*

Naglašeni predikati služe naznačivanju boje što se postiže i atributima. Tu upravo uočavamo da Jorgovanić iskorištava različita jezična sredstva u jednake svrhe. Stoga možemo uočiti i sintaktičku sinonimiju: *blieda lica – lice **probliedi***.

Boja se i u *Divljoj djevojci* očituje kroz upotrebu glagolskih predikata što je malo očekivano, no ovi glagoli značenjski u sebi su tvoreni od naziva za boju ili pak su povezani s nekom bojom svojim značenjskim aspektom. Tako je predikat *sjalo se* povezan sa sjajem, svjetlom bojom, predikat *zamračila* povezan je s mrakom, tamom, dakle tamnom bojom. Osim spomenutih, u *Divljoj djevojci* susrećemo niz drugih glagolskih predikata:

*je sva **probliedila** kao stiena*
*se je iznenada **zažarilo** i **planulo***
***planuo** je lagani rumenac*

Ono što također možemo uvidjeti jest da se takvi predikati uglavnom dodatno pojačavaju poredbama: *kao stiena*, a u trećem primjeru i sintagmom *lagani rumenac*. Ove se dvije konstrukcije suprotstavljaju: predikat *planuo*, koji se povezuje s vatrom te jačinom dojma svjetla suprotstavlja se blagoj, nježnoj, svijetloj boji rumenila u sintagmi *lagani rumenac*.

U opisu očiju javljaju se sljedeći predikati:

njene se oči sjale

a oči zablještile

...a njezine se oči zablistaše divljom vatrom...

...oči joj sijevnu divljom vatrom

...oči su sievale divljenjem nad sadašnjošću...

Oni su uglavnom u poveznici s onime što Renata jest – divlja djevojka, uzbudljiva, neobična. Zanimljivo je promotriti i odnos (*...a njezine se oči zablistaše divljom vatrom... – ...oči joj sijevnu divljom vatrom*), ponajprije zbog sintagmi *oči joj* i *njezine oči* koje su u sinonimnom odnosu, ali i zbog ponavljanja sintagme *divljom vatrom*. Glagoli koji su istaknuti u objema sintagmama, označavaju trenutnost, kratkotrajni su, a to je povezano i s nestalnošću Renatina lika.

Osim za prikazivanje boje u *Stelli Raivi* upotreba predikata vidljiva je kada se opisuje samo unutarnje stanje izraženo fizičkim obličjem (*podrhtava, rida, odvrne*), a slično možemo uočiti i u *Divljoj djevojci* (*Sva se trese i drhće*).

Još je jedna sintaktička kategorija važna za opis žene, a ponajprije njezina ponašanja – to su priložne oznake načina. Njima maestro opisuje kako se Stella ponaša, a također i kakvo je njeno unutarnje stanje (*bludeć plaho po sobi kao sablasti, kao da su joj crni glasi stigli, rida užasno, pođe dostojanstveno, užasno bolno*).

U *Divljoj djevojci* priložnim oznakama načina opisan je Renatin smijeh:

„Sad se i Renata nasmije glasno, a njezin se smieh tako čudno-čarobito, tako otajstveno ljuljao i krilio ispod tamnog zastora noći, kao da traži drugi sviet, drugo svietlo...“

U navedenom se primjeru ističu priložne oznake načina: *glasno, čudno-čarobito, otajstveno, kao da traži drugi sviet, drugo svietlo*, a one su dodatno pojačane priložnim oznakama načina *tako* koja se ponavlja čime ponovno susrećemo intenzifikaciju kao i kod atributa kojima se opisuje žena. U ovoj sintagmi uočavamo i paralelizam, ponavljanje jednake strukture u primjeru *tako čudno-čarobito, tako otajstveno*, ali i u nastavku iznošenja usporedbi *drugi sviet, drugo svietlo* čime se samo varira riječ, ali je sintaktička služba jednaka.

Ponašanje glavne junakinje ističe se i u *Ženi i ljubovci* upravo korištenjem priložnih oznaka načina (*poput kipa od ubjela, stidljivo*), no one ovdje više izražavaju neaktivnost glavne junakinje, nasuprot dinamizmu prikazanom u Renatinu liku.

Tako će se stvoriti razlikovnost u korištenju priložnih oznaka načina u prikazivanju žena. Na kraju sintaktostilističke analize pripovijedaka, preostalo je promotriti opis žene na višoj razini odnosno na razini rečenice.

U *Stelli Raivi* često se susreće i nizanje zavisnih surečenica te se ponavlja takav obrazac što vidimo u ovome primjeru: *...da je nekako još bljeđa no obično, da joj je sjaj očiju potamnio, da je sva skršena kao da su joj crni glasi stigli*. Ponavlja se dakle ista vrsta rečenice, a time se opisuje ponašanje djevojke te se teži i dodatnome naglašavanju sa svakom sljedećom upotrijebljenom zavisnom surečenicom.

Značajnu će ulogu imati i atributne rečenice kao što su one u *Ženi i ljubovci*, gdje se detaljiziraju i dodatno pojašnjavaju, daju dodatnu informaciju o dijelovima tijela koji su prije toga spomenuti: *na kojoj se je njihao medaljon te koje su te sjećale medicejske Venere*, a osim što konkretiziraju predmet, one su vezane i za lik djevojke primjerice u rečenici: *Minka, kojoj lice bijaše zastrto gustom koprenom koja ima funkciju atributa*.

Često se i u *Divljoj djevojci* uključuju i atributne rečenice unutar kojih susrećemo poredbe: *...koje su gledale kao iz drugog svieta izpod čela*, a služe za dodatno opisivanje dijela tijela, u ovome slučaju očiju.

Također, one su tu da konkretiziraju i daju još poneku informaciju o kretanju junakinje, o njezinome ponašanju i onome što ona čini (*krasni, svježi djevojački lik, koji se ogledao u bistroj, laganim talasima uznjihanoj vodi*).

I dok u stvarnome prostoru ovakve rečenice detaljiziraju prostor, jasno određuju smjerove kretanja i položaj pojedinoga objekta, ovdje, kao i u nestvarnome prostoru, atributne će rečenice dati dodatnu informaciju ali u lirskome smislu. One će težiti dodatnim opisima djevojke te prostora. Opisi će imati funkciju vizualiziranja i naglašavanja lirskoga dojma umjesto orijentacijske funkcije u opisima stvarnoga prostora. Stoga možemo povezati nestvarni prostor, koji je zamišljen s djevojkama, koje su također zamišljene te zbog toga spadaju u domenu nestvarnosti, fantastičnosti.

8. Zaključak

U ovome radu analizirali smo sintaktostilističke značajke triju pripovijedaka Rikarda Jorgovanića: *Divlje djevojke*, *Žene i ljubovce te Stelle Raive*. Na početku smo predstavili sintaktostilistiku kao dio lingvostilistike, koja prema različitim teoretičarima spaja lingvistiku i stilistiku te teži popisivanju-opisivanju-vrednovanju jezičnih struktura onako kako je to opisao Krunoslav Pranjić. Na početku je naglašena i uloga Rikarda Jorgovanića u začecima hrvatske fantastične proze koja je bila i tema ove analize te smo nakon toga prešli na sintaktostilističku analizu.

Analiza je podrazumijevala nekoliko segmenata. Za područje stvarnoga prostora utvrđen je velik broj priložnih oznaka mjesta koje imaju ulogu uvjeravanja u realističnost u svim trima pripovijetkama. One često zbog toga sadrže i toponimske sastavnice.

Također, u opisu vanjskih i unutarnjih prostora utvrdili smo velik broj različitih atributa (sročnih i nesročnih) koji žele prikazati socijalno stanje te također uvjeriti čitatelja u realizam pripovijedaka, a zavisnim surečenicama težilo se detaljnijem određivanju pojedinoga predmeta te njegovu smještanju u određeni prostor.

Uz prostorni smo aspekt ovdje izdvojili i vremenski koji se ističe korištenjem datuma, točno određenih priložnih oznaka vremena i onih koje se referiraju na prethodno spomenuto. Rečenice koje su promatrane u stvarnome prostoru bile su vrlo ulančane te su logički povezane u cjeline, a istaknule su se mjesne i vremenske surečenice koje su određivale pojedini aspekt.

U nestvarnome smo prostoru uočili velik stupanj neodređenih priložnih oznaka vremena koje sugeriraju snovitost, nemogućnost orijentacije, izgubljenost glavnoga lika, što nas vodi unutrašnjim stanjima likova i naglašenijoj liričnosti. Isto se događa i s priložnim oznakama vremena. Promatrali smo i rečenice te smo uočili njihovu eliptičnost i mogućnost

dekodiranja iz konteksta, a prisutan je i velik broj paralelizama na sintaktičkoj razini, odnosno ponavljanja jednakih sintaktičkih struktura.

Utvrđeno je da je naglasak i na sročnim te nesročnim atributima kojima se želi naglasiti vizualni te auditivni aspekt. Ovaj se segment ujedno prikazuje i predikatima.

Osim fantastičnoga prostora fantastičnost pripovijetke dokazao je i fantastični inventar *Stelle Raive* s obzirom na nedostatak sna u pripovijetci. U ovome su dijelu utvrđeni brojni sročni atributi koji se mogu povezati sa snovima drugih pripovijedaka, a rečenice su također isprekidane i eliptične.

Na kraju analize promotrili smo i predstavljanje žene u pripovijetkama te smo zaključili da se one doista mogu promatrati kao lajt-motiv Jorgovanićeva stvaralaštva. Sve su žene opisane atributima, kako sročnim, tako i nesročnim, a pojavljuju se i predikati koji imaju također, kao i atributi, funkciju prikazivanja boje – bljedoće žene.

Za rečenice koje smo promatrali možemo reći da je u velikom broju njih riječ o atributnim surečenicama, kojima se detaljizira žena te se ovdje uključuje lirski aspekt pripovijedaka. Stoga možemo zaključiti kako i žene pripadaju snovitome dijelu pripovijedaka jer se susreću različita jezična sredstva za izricanje boja, bljedoće te općenito viđenja žene.

Cjelokupnim radom i sintaktostilističkom analizom pripovijedaka Rikarda Jorgovanića smo pokušali doprinijeti nizu sintaktostilističkih istraživanja različitih djela. Pripovijetke Rikarda Jorgovanića analizirali smo i ranije te je ova analiza nastavak prethodnih nastojanja da se istraže autorove fantastične pripovijetke. Preostaje analiza još nekoliko pripovijedaka kako bi se dobila potpuna slika Jorgovanićeva stvaralaštva promotrenog iz jezično-stilske perspektive.

Izvori

1. Jorgovanić, Rikard (1943). *Pripoviesti I*. Izdanje hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda. Zagreb
2. Jorgovanić, Rikard (1943). *Pripoviesti II*. Izdanje hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda. Zagreb
3. Jorgovanić, Rikard (2002). *Izabrana djela*. Matica hrvatska. Zagreb

Literatura

1. Antoš, Antica (1974). *Osnove lingvističke stilistike*. Školska knjiga. Zagreb
2. Bagić, Krešimir (2012). *Rječnik stilskih figura*. Školska knjiga. Zagreb
3. Barić, Eugenija i dr. (2005). *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb
4. Kalogjera, Goran; Stolac Diana (2002). *Elementi epske fantastike u romanima Rosarija Jurišića*. Zbornik radova *Riječki filološki dani 4* (ur. Diana Stolac). Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Rijeka. Str. 147–155.
5. Katnić Bakaršić, Marina (2001). *Stilistika*. Naučna i univerzitetska biblioteka. Sarajevo
6. Lanović, Nina (2001). *Prijedlog lingvističkog pristupa stilističkoj analizi književnog (pjesničkog) teksta* u: *Suvremena lingvistika*. Broj 51–52. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb. Str. 123–143.
7. Mićanović, Krešimir (2002) *Izražavanje posvojnosti*. U: *Važno je imati stila* (ur. Krešimir Bagić). Disput. Zagreb
8. Pogačnik, Jagna (1999). *Fantastična proza Rikarda Jorgovanića*. Dani Hvarškoga kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu. Broj 1. Travanj 1999. Str. 337–350.
9. Pranjić, Krunoslav (1985). *Jezik i književno djelo*. Prosveta. Beograd

10. Pranjić, Krunoslav (1986). *Stil i stilistika*. U: Škreb, Zdenko, Stamać, Ante (1998). *Uvod u znanost o književnosti*. Globus. Zagreb. Str. 193–231.
11. Pranjković, Ivo (2009). *Prostorna značenja u hrvatskome jeziku*. U: *Prostor u jeziku/Književnost i kultura šezdesetih*. Zbornik radova 37. Seminara Zagrebačke slavističke škole (ur. Krešimir Mićanović). Zagreb. Str. 11–21.
12. Stolac, Diana (2002). *Sintaktostilistički pristup Marulićevoj Juditi*. *Colloquia Maruliana*. Broj 11. Travanj 2002. Str. 235–250.
13. Stolac, Diana (2008). *Metodologija sintaktostilističkih istraživanja*. U: *Vidjeti Ohrid*. Hrvatsko filološko društvo i Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb. Str. 287–301.
14. Stolac, Diana (2009). *Izražavanje prostornih značenja padežnim oblicima*. U: *Prostor u jeziku/Književnost i kultura šezdesetih*. Zbornik radova 37. Seminara Zagrebačke slavističke škole (ur. Krešimir Mićanović). Zagreb. Str. 69–79.
15. Šicel, Miroslav (1990). *Rikard Jorgovanić*. Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Zagreb
16. Škalac, Jelena; Zbašnik, Tihana (2014). *Sintaktostilistička analiza pripovijedaka Rikarda Jorgovanića Ljubav na odru i Dada*. Zbornik radova s međunarodne studentske konferencije „Jezik u (ne)književnim djelima.“ Rijeka. Str. 86–93.

Sažetak

Rad pristupa pripovijetkama Rikarda Jorgovanića (*Stella Raiva, Žena i ljubovca, Divlja djevojka*) iz sintaktostilističkoga aspekta. Na početku se predstavljaju osnovni podaci o Rikardu Jorgovaniću te teorijski okvir sintaktostilistike. Nakon toga se izdvajaju sintaktostilističke značajke pripovijedaka na trima područjima, a prvo od njih je prostor koji uključuje stvarni i nestvarni prostor. U analizi prostora posebna se pozornost pridaje priložnim oznakama mjesta i vremena, a važni su i atributi te predikati u opisima stvarnoga i nestvarnoga krajolika u okviru unutrašnjega i vanjskoga prostora. Osim prostora promatra se i vremenski aspekt te se analiziraju priložne oznake vremena te vremenske surečenice. Važan je ovdje i fantastični inventar koji dokazuje da je riječ o fantastičnim pripovijetkama. Drugo je područje opis žene koja je stalni motiv Jorgovanićevih pripovijedaka. Najvažniju ulogu u opisu žene imaju atributi, atributne rečenice i predikati. Analizom se otkrivaju različitosti u upotrebi pojedine sintaktičke kategorije u stvarnome i nestvarnome prostoru te vrlo velike podudarnosti u opisima različitih žena. Stoga se naglasak i u opisima prostora i u opisima žene stavlja na mogućnost pojave sintaktičke sinonimije.

Ključne riječi: Rikard Jorgovanić; sintaktostilistika; sintaktičke kategorije; sintaktička sinonimija.

Summary

Syntactic-stylistic approach to Rikard Jorgovanić's novels

The paper approaches Rikard Jorgovanić's novels (*Stella Raiva*, *Women and lover*, *Wild girl*) from the syntactic-stylistic standpoints. At first the paper represent basic information about Rikard Jorgovanić and gave teoretical frame of syntactic-sylistic. After that, novels are analyzed at three domains and first of they is space wich includes real and unreal space. In analyses of the space special attention is on adverbials of place and on the adverbials of time but important are attributes and predicates in describing real and unreal space in interior and exterior. Except the space paper deals with time aspect and analyses adverbials of time and time clauses. Important is and fantastic inventory which prove this novels are fantastic. Second area is descriptions of the women which is constant motive in Jorgovanić's novels. Most important function have atributtes, attributes clauses and predicates. Analysis point out on diferrent use of some syntactic categories in real and unreal space and compatibility in descriptions of different women. Because oft that, in descriptions of space and women important is syntactic synonymy.

Key words: Rikard Jorgovanić; syntactic-stylistic; syntactic categories; syntactic synonymy.